

The Key to "Bradley's Arnold" (1940 edition, ed. Mountford)
(Exercises 1 - 67 only)

EXERCISE 1

1. Ego populi Romani suffragiis consul sum factus; tibi ab hostibus humani generis favetur.
2. Tres iam dies obsessum erat (*or* obsidebatur) oppidum; quarto die expugnatum est
3. Tres ad te nuntios mense Ianuario misi.
4. Si tibi parebitur, parceretur mihi.
5. Ager ille ab hostibus ferro et igni vastatus erat.
6. Mihi invidetur, tu vero contemneris.
7. Favet fortuna fortibus, felicibus interdum invidet.
8. Cum ad urbem prima luce pervenisset, principes arcessivit.
9. Tibi ego numquam nocui, mihi vero semper invidisti et amicos meos odisti.
10. Quo audito (*or* quod cum audivisset), tres horas constitit, meridie vero rursus progredi incepit.
11. Haec locutus porrecta dextera viam ei monstravit.

EXERCISE 2A

1. Omnium ego civium suffragiis rex sum factus.
2. Ad summos magistratus (*or* honores) in civitate sua (*or* in patria) pervenit.
3. Urbium strepitum odi, rus mihi semper est gratissimum.
4. Hunc agrum maiores nostri armis adepti sunt.
5. Totus tum orbis terrarum (*or* omnes tum gentes) populi Romani imperio pareba(n)t.
6. Diu is regnavit; regnum autem quod vi adeptus erat, cum summo civium emolumento obtinuit.

7. Orator fuit praeclarissimus, quem omnes maxime admirabantur.
8. Omnibus ille civibus carissimus fuit, semper enim omnia pro re publica facere voluit.
9. Vulnus mortiferum pro patria pugnans accepit.
10. Tandem conticuit; multa ac diu dixerat.
11. Puer regnum excepit, rex ad summam gloriam pervenit.
12. Ad patris ille gloriam numquam pervenit, sed omnia quae turpia erant semper oderat.
13. Patriae interitum praedixit.

EXERCISE 2B

1. Patri suo ne turpissimus quidem hominum nocere voluit.
2. Heri Neapoli rediit; cras ab Italia ad Hispaniam profecturus est.
3. Nemo usquam a vi tutior est; neque enim quisquam rei publicae tantum consuluit.
4. Regnum vi adeptus, brevi tamen populo toti (*or* civibus omnibus) carissimus factus est; neque enim quisquam minus umquam sibi consuluit.
5. Quarto die post patris mortem rex factus, quinto a militibus imperator salutatus est; sexto cum exercitum in hostium fines duxisset, suo gladio, dum equum conscendit, vulneratus est.
6. Nemo umquam praeclarius fuit, nemo ad maiorem dignitatem pervenit, vix quisquam tantas divitias adeptus est; paucis tamen carus, multis odio fuit, nec quisquam umquam plus civitati nocuit.
7. Tibi a nullo paretur, pater tuus tamen populo maximo imperabat.
8. Facto isti numquam a civibus tuis ignoscetur (*or* factum istud numquam condonabunt cives tui).

EXERCISE 3A

1. Nos omnes pacem desiderabamus; bellum enim longum (*or* diutinum) ac cruentum gesseramus.
2. Urbem tandem octo iam menses obsessam dediderunt.

3. Pacem otiumque optat, quae adepturus est numquam.
4. Omnes bellum exspectant, sed di immortales pacem nobis quam optamus largientur.
5. Tum ad amicos conversus, eos suspicere frustra conatus est.
6. Amicos circumspexit, sed omnes quos circumspiciebat eum deseruerant.
7. Hostes, portis effusi, militibus nostris immiscebantur.
8. Multitudo, quae mane convenerat, ante meridiem dilapsa est.
9. Multa de montibus volvebantur saxa, unusque e ducibus nostris ingenti mole ictus mortiferum vulnus accepit.
10. Funesto illo die te ego desideravi, sed ruri aberas.
11. Multitudo maxima congregata erat et iam exsulum reditum exspectabat.

EXERCISE 3B

1. Tres dies vos exspectavimus adventumque vestrum frustra speravimus. Quarto die Indi, qui castra nostra obsidebant, dilapsi abierunt: quae res (a) diutino metu ac sollicitudine nos liberavit.
2. Vos libertatem desideratis, et pro patria et aris atque focis pugnaturi estis; hi pacem optant et belli molestias laboresque pertimescunt. Vos in honore habeo, illos contemno.
3. Crescunt in (singulos) dies divitiae tuae; sed neque otium tuum augent neque vel beatam tibi vitam vel securitatem afferunt.
4. Patria tua quae olim multis populis imperabat nunc a turpissimis hostibus, quos nuper et contemnebas et oderas, crudelissime vexatur.
5. Militum adventum quos heri arcessivi frustra exspecto; crescunt in dies hostium copiae et mox de pace desperabimus.
6. Bello cruento ac diutino patriam liberavimus, hostem superbissimum a moenibus propulsavimus; nunc pacem optamus.
7. Cum in mediam pugnam processisset, vulnus mortiferum accepit; moriens suorum calamitatem, hostium victoriam, praedixit.

EXERCISE 4A

1. Si tu exercitusque valetis, bene est.
2. Et ego et tu multa pro patria bella gessimus.
3. Galli ante finem aetatis a Caesare victi sunt.
4. Grex postero die incolumis rediit.
5. Nec tu hoc umquam nec frater tuus fecistis (*or* fecit).
6. Civium meorum magna pars eo tempore (*or* tum) exsulabat (*or* exsulabant).
7. Et ego et tu populi Romani suffragiis ac beneficio consules facti sumus.
8. Ego civibus meis, tu Gallis pepercisti.
9. His constitutis rebus, tertio die domum rediit.
10. Clitus ab Alexandro gladio interfectus est.
11. Multos tibi ac patri tuo honores decrevit senatus populusque Romanus.
12. Hoc omnis nostri laboris praemium neque ego nec tu exspectaveramus.

EXERCISE 4B

1. Et tu et frater tuus tum temporis exsulabatis; ego et pater meus domi eramus, inimicissimorum hominum irae ac crudelitati obiecti; neminem umquam vel dictis vel factis irritaveramus; multa tamen perpessi sumus; libertatem ac salutem multum diuque desideravimus; nunc vero et ego et tu tuti sumus securique, nec quisquam iam nos vel damno afficiet vel iniuria.
2. (Ab) externae gentis saevissima dominatione liberati, eis pepercimus qui patriam nostram crudelissime vexaverant, eis ignovimus qui in communi calamitate, neglecta rei publicae salute, sibi tantum consulebant. Sed neque ego diutius neque tu istorum hominum delictis veniam dare volumus, nec eos audire qui, dignitatem ac divitias turpissimis artibus consecuti, pacis nobis inhonestissimae auctores iam sunt ac suasores.

EXERCISE 5

1. Multa se bella gessisse respondit et iam pacem otiumque desiderare.

2. Peccasse se negat.
3. Et te et fratrem tuum valere respondit.
4. Hostem brevi urbem oppugnaturum esse intellexit.
5. Negat Caesarem leges violaturum esse.
6. Locum tibi placere manifestum est.
7. Locum tibi placere manifestum fuit (*or* erat).
8. Locum tibi placuisse manifestum fuit (*or* erat).
9. Credidit Pompeius cives suos se esse secuturos omnes.
10. Negabant (*or* negavere) milites se contra patriam atque leges arma sumpsisse.
11. Viros fortes laboribus exerceri memento.
12. Milites proximo se anno libenter oppidum oppugnatuos fuisse, sed iam otium sperare, responderunt.
13. Cum ad (*or* in) castra rediisset, se hostium aciem praetervectum esse et eorum ducem convenisse dixit.

EXERCISE 6A

1. Solon se insanire simulavit.
2. Simulabo, inquit, me insanire.
3. Se Londinium brevi esse venturum pollicitus est.
4. Te ex sententia esse navigaturum spero.
5. Regnum se mox adepturum esse sperat.
6. Simulabat se furere.
7. Caesar se agros (*or* fines) nostros ferro et igni esse vastaturum minatus est.
8. Respondit se ex sententia navigasse.

9. Vi se rem esse confecturum iuravit.
10. Negat se ante diem quintum domum esse rediturum.
11. Respondit se sororem suam nondum vidisse, sed sperare et eam et virum eius domi inventurum esse.
12. Speravit exercitus fore iam ut hostium ager ferro et igni vastaretur.
13. Ad summos se honores brevi perventurum esse sperat, quos credo eum consecuturum esse numquam.
14. Cives tuos, a crudeli hoste tamdiu vexatos, libertatem suam armis vindicasse gaudeo.
15. Sororem, inquit, meam nondum vidi, sed et eam et virum eius domi me inventuram esse spero.

EXERCISE 6B

1. Respondit ille me et te ruri esse apud fratrem tuum nec Neapolim Kalendis Sextilibus redituros esse. Credo eum multum erravisse, neque id consulto sed forte ac casu; neque enim amicum atque hospitem decipere eum conaturum fuisse puto; sed manifestum est nos frustra et a patre tuo et a propinquis meis expectatum iri.
2. Mutata iam tempestate, multitudinem quae mane convenerat brevi dilapsuram esse cognovit; sperabat igitur se domo excedere ante noctem posse et ad castra nostra tuto pervenire. Quo cum pervenisset, Caesarem convenire voluit, cui se adiungere volebat, et a quo salutem auxiliumque impetrare cupiebat; illius enim opera fore speravit ut ipse ad summam in civitate sua dignitatem et ad summum magistratum perveniret.

EXERCISE 7A

1. Malo promissis stare (*or* fidem praestare) quam unus omnium hominum esse divitissimus.
2. Molestus tibi esse incipio.
3. Desinite ergo timidi (*or* ignavi) esse et boni cives fieri incipite.
4. Romam statim redire et bonus civis fieri statuit.
5. Videtur rex fieri noluisse et privatus esse maluisse.
6. (Ab) omni culpa te iudicum sententiis liberatum esse dicunt.

7. Cum magistratum petere decrevissem, domum redire et suffragia vestra poscere ausus sum.
8. Liberi mori malumus quam servi vivere.
9. Tradunt eum delatum a civitate et principibus regnum accipere noluisse.
10. Diem fatalem iam adesse apparebat; oppidani vero vel desperare vel se dedere nolebant.
11. Se vel fidem fefellisse vel cives decepisse negavit.
12. Decrevit senatus populusque ut legati ad Pyrrhum mitterentur.

EXERCISE 7B

1. Iam vero mihi nuntiatum est fratrem meum, iaculo ictum et multis gravibusque vulneribus confectum, neque in equo haerere iam posse neque suos contra hostem ducere. Qua re audita, graviter sum commotus; neque enim ad eum contendere, id quod facere volebam, potui, neque sperabam fore ut ille hostem diutius continere posset. Videbantur praeterea milites, qui mecum erant, animo deficere et dicebantur hostes magna ante noctem subsidia expectare et mox ultro arma esse illaturi. Decrevi igitur uno impetu rem conficere conari.
2. Fratrem tuum humanissimo hominem ingenio esse et divitiis opibusque abundare dixit, et pro certo se habere neque amicis eum umquam defuturum esse neque tanta calamitate propinquos suos affici velle.
3. Videtur eo anno consul fieri statuisse, sed simulasse otium se ac tranquillitatem desiderare.
4. Desperare se nolle respondit, sed exulare malle quam servum esse.

EXERCISE 8A

1. Bonos se sapientesque umquam (e) civitate pulsorum esse negavit (*or* in exsilium (ex)pulsorum, exactorum, eiecturum).
2. Omnes multa ignoramus.
3. Virtutem ignaviamque inter se contrarias (*or* contraria) esse dixit.
4. Non a dictatore ipso, sed senatus consulto laudabili tecum civitate pulsus esse videtur.
5. Ab optimatibus desciscere et ad populares se adiungere statuit.

6. Temeritatem et inconstantiam laudandas (*or* laudanda) esse negavit
7. Adulescens fuit optimus et amicus mihi fidelissimus; multa mecum illo die de rebus futuris collocutus est.
8. Cum Romam rediisset, omnia pro patre suo se acturum esse pollicitus est.
9. Exercitus ab Hannibale per multos atque invios saltus, trans multa ac latissima flumina, trans multos ac praealtos montes paludesque pestilentissimas, in hostium fines traductus est.
10. Vix negare audebis honesta interdum cum utilitate pugnasse.
11. Maiores tuos multa ac praeclara ausos esse scio.
12. Multa pollicetur, minatur multa; sed perpauca eum effecturum esse credo.

EXERCISE 8B

1. Tu, inquit, de rebus praeteritis cogitabas, ego futura praedicere conabar; iam et me et te errasse intellego.
2. Se ab his fratribus, inimicissimis suis (*or* sibi inimicis), regno ac patria (*ex*)pulsum esse narrat; iniquissimis eos edictis et decretis omnes bonos cives (*or* optimum quemque), omnes sapientes (*or* sapientissimum quemque) insectari; nullius bonis aut famae parci, divites pariter ac pauperes vexari.
3. Multa ab avo tuo praeclarissime (*or* gravissime) dicta perscripturum me spero (*or* multa avi tui et praeclarissima dicta).
4. Haec, inquit, maiores nostri sequebantur, haec sperabant, haec posteris tradiderunt.
5. Multa ab eo praeclare facta esse constat.
6. Te pauca locutum esse, multa cogitasse gaudeo.
7. Permultae naves onerariae multis maximisque tempestatibus proxima hieme vel quassatae demersaeque vel in terram eiectae esse dicuntur.

EXERCISE 8C

1. De rebus praeteritis perpauca locutus est; de futuris magna sperabat; sed intellexit (*or* sensit) vero se in hac causa cum multis optimisque hominibus pugnare; et tacere maluit quam ab his dissentire. Quem quidem erravisse neque ego possum existimare neque tu; scimus enim

prudentiam eius et probitatem et fortitudinem omni laude dignas fuisse.

2. Litteras se ad me Idibus Martiis missurum esse pollicitus est, aliaque multa et pulchra simulabat; sed neque promissis suis stetit, neque iam dissimulare audet fidem se consulto fefellisse.

3. Minari illum dicunt omnes se honores, quos ego a senatu populoque Romano consecutus sum, mihi ademptum esse; quod equidem consilium vix eum perfectum esse puto.

4. Malle se respondit legibus iniquissimis parere quam cum bonis civibus pugnare et a prudentissimo quoque dissentire.

5. Illud quidem vix sperare audemus, fratrem tuum Romam rediturum esse et maiorum praeclarissima facta imitaturum; sed omnes eius aequales spondere possunt eum numquam aut amicis defuturum esse aut fidem falsurum aut patriae se hostibus adiuncturum.

EXERCISE 9A

1. Rerum alienarum procurationem semper esse molestissimam (*or* -um) dixit.

2. In hoc omnium pavore primus se recepit frater tuus.

3. Legibus, inquit, iuvenis parebam, non violabo senex.

4. Primus haec ausus sum, omittam ultimus.

5. Hunc nos poetam vivum negleximus, mortuum funere publico, sepulcro marmoreo, multis ac pulcherrimis monumentis, omni denique honore, ornamus.

6. Rex cum primus ad summum montem pervenisset, campos amoenissimos oculis subiectos tacitus despexit.

7. Ad suos conversus villam monstravit ubi puer natus educatusque erat; sero, inquit, fortuna se mutavit (*or* fortuna mutata est).

8. Exercitui se Romano victum vestitumque suppeditaturum esse pollicitus est.

9. Totum hoc edictum tacitus perlegi; insanire mihi visus est qui id scripsit scriptumque fixit.

10. Omnium sententiis absolutus domum incolumis rediit; proximo anno (*or* insequente anno) ad summum in civitate honorem omnium consensu pervenit.

11. Milites cum frequentes convenissent contionem eius taciti audiverunt.

12. Totum me fidei tuae ac bonitati permitto.

13. Illud nemo pie negare potest, fratrem tuum divinitus incolumem domum rediisse.

EXERCISE 9B

1. Invitos vos huc venisse manifestum est, et amicorum adventum diutius vos exspectaturos esse negatis, quos in castris nostris parum tutos fore creditis. Equidem de rebus praeteritis nihil me dicturum esse saepissime vobis pollicitus sum, et decrevi vobis ignoscere, illis parcere. Illud vero exspectare videmini, victorem me fidem falsurum esse et in vobis atque in illis summa perfidia esse usurum. Scio equidem vix posse vos vera me dicere credere et de vestra ac liberorum salute tacitos desperare. Sed quid ego umquam mentitus sum? quando umquam fidem fefelli?

2. Regem ipsum dicunt e toto exercitu unum funestas paludes incolumem praetervectum esse, et primum ad imos montes pervenisse, unde postero die maestus invitique copias reduxit (*or* -erit); neque umquam postea tanta sperare aut tanta moliri ausus est. Videbatur quidem, sicut primus optima speravisse, ita primus (ab) incepto desistere; maluit enim levis timidusque videri quam rei publicae calamitatem ac perniciem inferre.

EXERCISE 10

1. Qui heri tecum consentiebant, ii hodie toti dissentiunt.

2. Qui servire mavult cum divitiis quam cum paupertate liber esse, eum et ego et tu (pariter) despiciamus.

3. Scimus eum de quo haec omnia nobis narravisti ad summos se magistratus, maximos ad honores, perventurum esse exspectare; quos equidem illum numquam adepturum spero; hominem enim novi.

4. Qui iuveni tibi saepissime adversatus sum, is seni tibi atque inopi libens subveniam.

5. Pedites quos optimos fortissimosque habui ad te misi, quos tu cum remissurum te pollicitus esses invitus fidem praestitisti.

6. Qui adstabant se sequi iussit; illi vero obviam venientium clamore perterriti, primum constitere, deinde (*or* tum) subito dissipati sunt ac diversi fugere.

7. Quam petebas adest mulier; quam ego auditam dimittam.

8. Optima tu instituta atque leges contempsisti, quae res hodie tibi exitio erit.

9. Quae puer parvi faciebam, ea senex maximi aestimo.

10. Qui tibi tum ultimus subveni, is cras primus me tibi (*or ad te*) adiungam.

EXERCISE 11A

1. Ei qui regem veneno interfecisset (*or absumpsisset or interceptisset*) obviam se factum esse simulavit.

2. Nemo est quin sciat eum qui agrum suum non colat frustra messem expectaturum esse.

3. Exsules se ad ea loca, unde maiores sui orti essent, pervenisse crediderunt.

4. Hanc calamitatem a patria me prohibiturum esse spero; quam ob rem quidvis audere vel perpeti volo.

5. In Remorum fines copias suas se ducturum esse pollicitus est, quos dixit se sperare brevi ad fidem revocare posse.

6. Quibus auditis, ea quae vera essent legatos loqui et crescere periculum intellexit.

7. Negavit se umquam honestati utilitatem praeposuisse, quam ob rem socios, quibus se subventurum esse pollicitus esset, numquam deserturum (*or sociis ... defuturum*).

8. Qua re cognita multitudinem, quae circa domum regiam congregata esset (*or erat*), dissipaturum se pollicitus est.

9. Non emolumenti sed amicitiae causa omnes libros quos frater suus reliquisset (*or frater eius reliquerat*) mihi se dedisse simulavit.

10. Amicos, quos tu circumspiceres, tutos esse omnes dixit; quam ob rem se quidem securum esse.

11. Gloriam, qui virtutis verae fructus est honestissimus, repudiare se simulat.

12. Nemo est quin sciat circa tellurem lunam moveri.

EXERCISE 11B

1. Ego dum per imam vallem iter facio, in latronum insidias imprudens incidi. Adventum meum ii qui me ceperunt iamdiu expectare videbantur, et cum prehensum et catenis constrictum in proximam silvam de via traxissent, cruciatus mihi ac mortem semel ac saepius minitabantur. Tandem cum magnum auri pondus intra quattuor dies (*or diem quartum*) me missurum (esse) pollicitus essem, excussis catenis liberatus sum, et cum duobus custodibus armatis, eo unde profectus eram, redii.

2. Iam destitisse se dixit multa sperare; amicos enim, quos optimos haberet, amisisse, et cum eis esse victurum qui semper sibi inimicissimi fuissent, a quibus et accusatus absens et condemnatus esset et qui vitae suae inviti pepercissent.

3. Eos qui te accusaturi sunt cras ad urbem perventuros esse exspecto; spero fore ut omnium sententiis absolvaris.

4. Qui olim corporis dolores parvi faciebas, is hodie eis deterreri videris. Invitus haec de tanti viri filio dico.

5. Res alienas te parvi facere manifestum est; civium existimationem spero te magni aestimaturum.

EXERCISE 12A

1. Hoc idem est quod (*or* atque) illud.

2. Talis es qualem te esse semper credidi.

3. Nemo est quin sciat (*or* omnes sciunt) praeterita mutari non posse.

4. Tanti erant fluctus quantos antea videram numquam.

5. Ibi vita excessit ubi puer vixerat.

6. Primus se mihi auxilio fore (*or* opem laturum *or* subventurum esse) pollicitus est.

7. Servum, quem fidelissimum mecum habeo, mittam.

8. Nemo est quin sciat Gallos a Caesare victos esse.

9. Insula mari, quem vos Oceanum vocatis, circumfunditur.

10. Galli idem sunt hodie qui semper fuere.

11. Primus esse deos negavit.

12. Ultimus ad Italiam perveni.

13. Utilitatem et honestatem interdum inter se pugnare nemo est quin sciat.

14. Et primum eum post hominum memoriam tam nefarium scelus admisisse credo et spero ultimum patriae tali modo nociturum esse.

Sentences 2,4,7,10 in oratio obliqua

2. Dixit te talem esse qualem te esse semper credidisset.
4. Dixit tantos fuisse fluctus quantos antea vidisset numquam.
7. Dixit (*or* pollicitus est) se servum , quem fidelissimum secum haberet, missurum.
10. Dixit Gallos eosdem tunc esse qui semper fuissent.

EXERCISE 12B

1. Nemo est quin talem te esse fateatur quales et pater tuus et avus fuerint.
2. Exploratores, cum ad castra rediissent, hostes qui pridie frequentes convenissent, iam dissipari et diversos dilabi renuntiaverunt.
3. Negavit se viris tam bonis ac benignis, qui sibi totiens in rebus adversis subvenissent, umquam defuturum esse.
4. Alia ego ac tu sequor, nec eadem quae tu spero.
5. Se quidem eundem (*or* eum) esse qui semper fuisset dixit, sed et civitatis statum et civium animos paulatim mutatos esse, regemque et nobiles ac totum populum tantis iam obici periculis quanta numquam antea experti essent.
6. Multae naves longae vi tempestatis quassatae demersaeque sunt; una navis oneraria eo unde profecta erat incolumis rediit.

EXERCISE 13A

1. Suos laudari liberos parentibus semper est iucundissimum.
2. Fidem fallere turpissimum esse dixit, promissis stare semper honestissimum.
3. Et tu et frater tuus multa mentiti estis; mentiri semper est turpissimum.
4. Aliud est laudari, aliud laudem meruisse (*or* laude dignum fuisse).
5. A malis civibus (*or* ab improbis) laudari mihi fere idem est quod (*or* atque) a bonis vituperari.
6. Aliud est, inquit, habere gratiam, aliud gratias agere.

7. Cunctari, quod in omnibus rebus periculosum esset, in bello perniciosissimum esse dixit.
8. Improbis ignoscere idem fere est quod innocentes condemnare.
9. In gratiam referendo cunctari numquam est laudabile; equidem (*or ego*) referre gratiam quam debere malo.
10. Aliud est beate vivere; aliud felicem esse ac rebus prosperis (*or prospera fortuna*) uti (*or florere*).
11. Fortiter pugnare, idem, inquit, hodie erit ac vincere; vincendo patriam liberabimus.

EXERCISE 13B

1. Hunc regem, laboribus exercitatum et adversam fortunam (*or fortunae vim*) aequo animo (*or patienter*) ferre solitum, satis inter rerum scriptores constat, qualem in prosperis rebus, talem se in casibus ac calamitatibus praestitisse. Nam et primus laboranti civitati succurrerat, et de devicta afflictaque patria ultimus desperavit. Sed exulare vero senex maluit quam domi tutus vivere, et ei parere quem ceteri fere omnes fidem esse praestaturum credebant.
2. Aliud est gratias agere, referre gratiam aliud. Ego sicut omnium ultimus credidi fidem te, probitatem, civium existimationem, nihili habiturum fuisse, ita hodie existimare nolo talem te exstitisse qualem ceteri te esse dictitant (*or dictitent*), et negantibus te eundem esse quem (*or atque*) olim putabam (*or putaverim*) invitus concedo.

EXERCISE 14

1. Ne in exsilium pellar, insanire (*or furere*) me simulabo.
2. Cuius sceleris ne poenas daretis, multa et tu et frater tuus mentiti estis.
3. Ut clementiae laudem adipisceretur, improbis veniam dedisse dicitur.
4. Ut flagitiis suis ignosceretur, optimis civibus victor pepercit.
5. Cives tuos saepissime praesentes laudavit ut ipse ab illis absens laudaretur.
6. Dicunt hostem cras hic magno cum exercitu ad urbem nostram obsidendam (*or oppugnandam*) adfore.
7. Ne absens condemnaretur, Romam ire contendit.

8. Quo iunior quam re vera erat videretur, multa mentitus esse dicitur.
9. Domum redire velle consulatus petendi causa videtur.
10. Ne fratri displiceret neu heredi legitimo noceret, traditur (*or* eum tradunt) regnum accipere noluisse.
11. Ut studium suum fidemque declararet, senex Romam ire contendit et primus omnium regem novum salutavit.

EXERCISE 15A

1. Tam honeste, inquit, vixi ut (e) vita aequo animo excedam.
2. Tam honeste se vixisse dixit ut aequo animo vita excederet (*or* excedere posset).
3. Ita, inquit, vivere conabor ut aequo animo vita possim excedere.
4. Ita se vixisse dixit ut aequo animo posset vita excedere.
5. Tam subitus fuit hostium impetus (*or* tam subito invasere hostes) ut nemo aut arma aut ordinem suum posset reperire.
6. Tum hostes, ne quis nostrorum vel arma vel ordinem suum reperire posset, subito impetum fecere.
7. Tum ille, ut vitam suam servaret, multa mentiri incepit.
8. Tam multa ille mentitus est ut nemo ei tum crederet nec quisquam postea umquam crediderit (*or* fidem habuerit).
9. Tam bonus fuit rex ut cives eum vivum amarent, desiderarent mortuum, nomen eius hodie memoriamque gratissimis animis prosequantur, nec umquam virtutum eius sint oblituri.
10. Tanti erant fluctus ut navi toti infunderentur et talis fuit tempestas qualem numquam antea videram.
11. Tam acriter (*or* adeo ferociter) invasere equites ut, nisi nox certamini intervenisset, hostes terga fuerint daturi.
12. Non potes, inquit, patriae (*or* rei publicae) nocere ut non (*or* quin) tibi ipsi rebusque tuis damnum inferas ac perniciem.
13. Haec eo consilio dixi ut tibi tuisque prodessem; sed eo res evasit, ut tibi, cui prodesse volui,

nociturus sim et eis sim profuturus quibus nocere volui.

14. Adeo ne iusto quidem dolori indulsit ut eis quoque qui patrem eius occiderant ignoverit.

EXERCISE 15B

Rex postero die, ne milites, diutino atque ancipiti proelio confectos, longo itinere fatigaret, suos intra munimenta continuit. Hostes, interea, arcessitis subsidiis, nostrorum impetum exspectabant, ut nequaquam pugnandi esse cupidi viderentur. Post meridiem rex, cum suorum et vires et animos adeo iam esse redintegratos videret ut nullum periculum detrectaturi essent et ad pugnandum parati starent, duabus patefactis portis et facta subito eruptione, imprudentes hostes et nihil eius modi exspectantes oppressit. Multos (*or* complures) circumventos occiderunt nostri et tanta fuit caedes ut ex amplius tribus milibus vix quingenti integri effugerint; et nisi nox intervenisset, ne hi quidem superfuturi fuerint. Tantum denique commutata est fortuna ut, qui paulo ante victuri erant, ii iam dilapsi noctem ac tenebras optarent, et qui modo desperata salute mortem vel servitutem exspectabant, victoria ac libertate exsultarent.

EXERCISE 16A

1. Quod ne faceret oravi sed eum ut patri suo crederet admonui.
2. Milites ne propter recentem casum animos demitterent hortatus est.
3. Id egit ne cui civium noceret sed ut toti rei publicae consuleret.
4. Militibus imperavit ut se ad pugnandum pararent, eosque ut fortiter pugnarent hortatus est.
5. Decrevit senatus ut consules delectum haberent.
6. Fratrem tuum monere decrevi ne Romam ante noctem rediret.
7. Ne plura mentiretur, conticescere eum iussi.
8. Quo die accidit ut consules delectum habituri essent.
9. Ex quo impetravi ut victis parceret neu militibus permetteret ut mulieres puerosque trucidarent.
10. Primus eum monui ne hominum mendacissimo ac crudelissimo fidem haberet.
11. Accidit ut eo die ego et tu ruri essemus, ex quo factum est ut hunc casum ultimi audiverimus.
12. Negavit se umquam illud commissurum, ut socios suos se proditorem esse polliceretur.

EXERCISE 16B

1. Tum eos qui adstabant oravit atque obsecravit ne eis parerent qui et socios suos et se ipsos, ne levissimum caperent ipsi damnum, vellent prodere.
2. Effecit tandem ut Hispanis persuaderet nullo modo fieri posse ut ex urbe undique ab hostibus obsessa excederent.
3. Negat se umquam abs te petiisse ut nocentibus ignosceres aut innocentes condemnares.
4. Non committam, inquit, ut regem meum post tam gravem casum ultimus salutem.
5. Iudicibus tandem persuasum est extra culpam esse fratrem meum; sed nullo modo eis persuaderi potuit ut sententiis suis eum absolverent; adeo multitudinem pertimescebant.
6. Absenti mihi nuntiatum est captam esse urbem; restat ut eisdem eam artibus quibus amisi recipiam.
7. Tantum abest ut regem illum laudem et admirer, ut mihi non suis modo civibus sed toti hominum generi nocuisse videatur (*or Regem illum adeo non laudo . . . etc.*).
8. Tantum abest ut omnia dixerim, ut totum diem possim dicendo consumere; sed nolo esse longus.
9. Numquam antea mihi accidit ut amici absentis obliviscerer; quae res magno mihi hodie est solatio.

EXERCISE 16C

Tum arcessitos principes ne propter tam gravem casum demitterent animos hortatus est. Dixit illos hostem adesse a se monitos esse, sed nullo modo fieri potuisse ut eis persuaderetur ne vanis rumoribus et fictis nuntiis fidem haberent. At Indi magno opere eum oraverunt ut hunc tantum errorem sibi condonaret; effecere tandem precibus lacrimisque ut ei persuaderent numquam se postea commissuros ut tam facile circumventi caperentur. Dum haec inter se colloquuntur, accidit ut captivus quidam ad Cortesium duceretur, qui se unum e regiis satellitibus esse profitebatur. Quem dux cum excussis catenis liberari iussisset, ad regem cum litteris remisit. Hoc eo consilio fecit ut indutias cupere videretur; tantum vero afuit ut quidquam eius modi vellet, ut quaslibet condiciones repudiaturus esset, et belli fortunam iterum periclitari mallet quam a rege pacem vel honestissimam accipere.

EXERCISE 17

1. Numquam eum aspexi quin obsecrarem ut vexatae afflictataeque patriae subveniret; sed vereor ne preces meas (*or precantem*) numquam sit auditurus.
2. Facere non possum quin eos reprehendam qui infensissimis hostibus vitas nostras, immunitates, iura, fortunas permittere volebant
3. Nemo est quin te peccasse credat, et vereor ne nullo modo fieri possit ut omnes homines in errore mecum consenserint.
4. Per me stetisse dicitur quominus cives mei sociorum domos defenderent.
5. Milites retineri non poterant quin in mediam multitudinem tela conicerent.
6. Nihil se praetermissurum (esse) pollicetur quin filio tuo persuadeat ne ex urbe rus avolet.
7. Minimum afuit quin omnes interficeremur vel saltem vulneraremur aut cibi inopia morbove absumeremur.
8. Negat quidquam sibi umquam obstitisse quominus civium libertatem atque iura defenderet.
9. Quae tandem res tibi obstitit quominus et fidem praestares et mihi, id quod te facturum esse spoponderas, cum exercitu subvenires?
10. Non iam igitur recusabo quominus rex fieri cupias; sed id quod optas ut consequi possis vereor.
11. Quid causae est quin ad ea loca senex redire velit quae puer reliquit invitus?
12. Adeo Caesaris victoriam pertimuit ut vix retineri posset quin mortem sibi conscisceret.
13. Facere se non posse respondit quin terra marique bellum gereret.
14. Mihi nuntiatum est fortem ducem nostrum telo percussum esse, qui vereor ne mortiferum vulnus acceperit.
15. Nec vereri se respondit ut ad Italiam pervenire tuti possemus; illud esse periculum ne numquam inde redituri essemus.

EXERCISE 18A

1. Noli igitur tantae huic occasioni deesse, sed potius sempiternos rei publicae nostrae hostes te duce opprimamus.
2. Nolite, cives mei, hostes qui caedem vobis servitutemque minitantur metuere; eandem potius

illi fortunam quam intendunt nobis experiantur.

3. Huic meae culpa ignoscas velim; et fac memineris me, qui hodie peccavi, persaepe tibi antehac opem tulisse.
4. Servi igitur esse nolimus audeamusque non solum ipsi liberi fieri sed patriam quoque in libertatem vindicare.
5. Quocirca pro afflictata patria, pro exsulantibus amicis, omnia perferre ne recusaveris.
6. Quocirca (*or* quam ob rem), cives, nolite credere me, qui vos totiens in aciem duxi, hodie ne fortuna me deserat pertimescere.
7. Idem simus in acie qui semper fuimus; de eventu proelii di viderint.

EXERCISE 18B

Vereor ut hae litterae trans hostium munimenta ad te perferantur. Nos hic totum iam mensem circumsedemur nec facere possum quin de summa re desperare incipiam. Hostium enim tanta est multitudo quantam numquam conventuram esse putaveramus, et viis omnibus interclusis nulli possunt supportari commeatus; vix ullae ad nos perferuntur litterae, ut vix dubitari possit quin in summo periculo versemur. Tu igitur noli dubitare ad imperatorem scribere ut opem nobis ferre contendat, et cave ne committas ut me putes haec eo consilio scribere ut nostrae salutis causa eum a magnis consiliis avocatum huc adducam. Sed vereor ne hostis hic victor illi quoque brevi formidandus fiat, nec nos opprimi posse puto ut non alios in eandem calamitatem trahamus.

EXERCISE 19

1. Hoc certe dicere ausim, me et primum tibi suasisse ut hoc opus susci-peres et polliceri me ultimum monitum esse ut inceptum omittas (*or* incepto desistas).
2. Quid facerem? inquit, quid dicerem? quis me culpae velit quod tam perditos homines audire nolui (*or* noluerim).
3. Haec omnia eum providisse neque negaverim neque affirmaverim, sed cavere debuit ne tantis casibus opprimeretur res publica.
4. Eo die frater meus te auctore a proelio invitatus aberat; utinam adfuisset. Melius enim fuit in acie perire quam tantam perpeti ignominiam.
5. Pro tantis igitur beneficiis gratiam velim non solum habeas sed etiam referas.
6. Vellem mihi milites quos optimos tecum habebas misisses.

7. Stabant milites instructi acie, pugnandi cupidi, oculis in hostem defixis (*or* intentis), signum flagitantes.

8. Vobis potius, id quod facere debui, quam mihi consului; quod utinam ne mihi umquam vitio vertatis.

EXERCISE 20A

1. Num fieri potest ut bonus civis legibus obtemperare nolit?
2. Unde, inquit, venisti; quo et quando hinc es profecturus?
3. Num facere possumus quin vereamur ne frater tuus invitus in exsilium sit abiturus?
4. Quod hic scelus, quod flagitium commisit, quid mentitus est, quid denique aut dixit aut fecit, ut vos, iudices, sententiis vestris vel morte vel exsilio eum multare velitis?
5. Num quis affirmare audebit absentem eum condemnatum esse ne causam domi diceret neu iudices eloquentia sua commoveret?
6. Ceteris gentibus leges imponere, utrum vi et armis an consilio, virtute, prudentia, potuit populus Romanus?
7. Mors tibi utrum somnus esse sempiternus an vitae alterius initium videtur?
8. Vultisne viros fortes vos praestare quales in hoc tanto discrimine desiderat res publica? velle vos respondetis. An milites vocari Romani velle desinitis? negatis omnes.
9. Utrum in melius an in peius mutari civium tuorum mores credis?
10. Quem defendam? quem accusem? quousque tandem dubitare me simulabo? caedes haec utrum casu (*or* casune) an consilio facta est?
11. Quid credam? hostemne heri an nostros vicisse? Cave ne de re tam gravi plura mentiare.
12. Nonne eius modi fuit vates ut nemo ei umquam crediderit?

EXERCISE 20B

Caesarem vero utrum nefarie necatum an iure caesum dicamus? Nam aut hoc aut illud verum esse certissimum est. Tu igitur utrumvis fac eligas; sed cave modo hoc modo illud dicas, neve Brutum hodie pro bono cive habeas, eundem cras pro sicario. Suorumne scelerum Caesar

persolvit poenas? negas. Ii igitur qui illum occiderunt vel in exilium pellantur vel more maiorum in eos animadvertatur. An tum verum dixit Brutus, cum cruentum alte attollens pugionem, recuperatam aliquando esse rei publicae libertatem exclamavit? verum dixisse respondes. Cur igitur eum maledictis oneras cui uni libertatem tuam acceptam refers? An putas id quod fecit Brutus et per se rectum fuisse et rei publicae utile, ipsum vero nefarie fecisse et vel exilio vel vinctis vel morte multandum esse? Equidem rem tam subtilem tractare (*or attingere*) nolo; viderint sapientes.

EXERCISE 21

1. Caesar utrum iure caesus sit an nefarie necatus dubitari potest; illud inter omnes constat, a Bruto eum et Cassio ceterisque qui coniuraverant Idibus Martiis occisum esse.
2. Nostri vicerint necne adhuc est incertum; sed sive vicerunt seu victi sunt, certo scio eos neque sociis defuisse nec rei publicae.
3. Utrum hominibus nocuerit plus an profuerit difficile dictu est; illud dubitari non potest, eum talem et ingenio et rebus gestis fuisse qualem in hac vita postea visuros nos sperare non possumus.
4. Vix credi potest quotiens et ego et tu istum monuerimus ne fidem fallat, sed videmur, sicut heri ac pridie, ita cras nihil acturi esse.
5. Fac ad me scribas quando rex ad exercitum profecturus sit; qui nescio an consulto cunctetur ut exercitum comparet, opes suas augeat; quod vereor ut efficiat; cives enim aut pertimescunt aut male sentiunt.
6. Monuit me nescio quis ne obliviscar quantum tu mihi quondam puero nocueris; quod feceris necne parvi refert; illud mea interest, num hodie amicus esse meus velis.
7. Cum sentiret se gravi vulnere exanimari, quaesivit primum salvusne esset clipeus; salvum esse responderunt; deinde, fusine essent hostes; fusos esse responsum est.
8. Num mori satius esset rogavere quam inhoneste vivere.
9. Militum is meorum mihi fuit carissimus et nescio an unus omnium fortissimus.

EXERCISE 22A

1. Quid sibi velit haec multitudo, quo eventurus sit tumultus, exspecto.
2. Quem ad modum puer vixerit mihi demonstres velim; qualis sit hodie satis scio.

3. Adesse periculum satis intelleximus; unde ortum esset, quale ac quantum esset, nesciebamus.
4. Quantum rei publicae (*or patriae*), quantum maioribus debeas, fac recordere (*or cogites velim*); quis sis, quem locum teneas, memento.
5. Quo me verterem, quid facerem, quem ad modum de eis qui fratrem meum occiderant sumerem poenas, nesciebam.
6. Quis hoc fecerit nescio, sed quicumque fuit poenas dabit.
7. Qui in re publica versantur quas ob causas cum eis qui exercitus ducunt parum consentiant satis manifestum est.
8. Qui hoc nuntiaverint, utrum idem fuerint qui facinus commiserint necne, miror.
9. Qui ante eum regnare (*or regnaverant*) omnes ingenio superavit; qui sibi successurus erat, qualis esset non intellexit.
10. Qui rei publicae praeerant, quam repentinum esset malum, sensere; quantum esset ac quam diutinum futurum, non suspicati sunt.

EXERCISE 22B

Rex, vocatis ad se legatis, quale ac quantum esset periculum, quot essent hostes, quantas haberent opes, quid peterent, molirentur, sperarent, exposuit. Equidem, inquit, ea quae vere sentio dicam, neque illud dissimulare volo nullo modo me dubitare quin et ego et vos omnes in summo hodie periculo versemur. Scio enim difficile esse dictu utrum ea quae exspectamus subsidia ad nos perventura umquam sint, an nos tantae huius multitudinis telis obruti prius simus perituri. Sed sive victuri sumus sive morituri, hoc saltem pro certo habere ausim, neminem nostrum commissurum esse ut illud parvi faciat, utrum cives nostri mortuis nobis gratiam sint habituri, an vivos contempturi. De una solum re nobis deliberandum est: quid faciendo, quid perferendo de patria optime simus merituri. Potest quidem fieri ut hic manendo, his moenibus tecti ac conservati, saluti nostrae optime consulere possimus; quod consilium haud scio an tutius sit; sed nonnumquam accidit ut audacissima quaeque consilia sint tutissima, et ita hodie eventurum esse spero me vobis persuasurum esse.

EXERCISE 23A

1. Illud iamdiu scire cupio cur adeo timueris ne tui obliviscerentur cives.
2. Et ego et pater meus iamdudum cognoscere cupiebamus quid tu de hac re censeris.
3. Massiliam cum veneris, velim fratrem tuum roges cur nullas ab eo acceperim litteras.

4. Dixi, iudices, et consedi, id quod ipsi videtis; vos iam de hac re iudicate. Spero equidem et iampridem spero fore ut hic vestris omnium sentiis absolvatur.

5. Medi dum haec parant, Graeci iam ad Isthmum convenerant.

6. Pater tuus ad extremam senectutem cottidie aliquid addiscebat.

7. Hostes cum (*or* quotiens) infelicissimae huius gentis oppidum expugnaverant, nulli parcebant; nullo vel aetatis vel sexus facto discrimine, trucidabantur mulieres, pueri, senes, infantes.

EXERCISE 23B

1. Eum qui primus murum conscenderit, corona se aurea donaturum pollicetur.

2. Tibi, cum Roma rediero, cur te arcessiverim dicam.

3. Iamdiu negabant Galli se vel legatis nostris obviam ituros vel condiciones quas Caesar ferebat accepturos.

4. Constitere subito hostes; sed dum illi tempus terunt, nostri clamorem tollere, in mediam peditum aciem impetum facere.

5. Videbat iamdiu imperator ab hostium multitudine premi suos, qui coniectis iaculis (*or* telis) et sagittis, nostros de colle deturbare conabantur.

6. Dixi, iudices; vos cum sententias dixeritis, manifestum erit utrum iste impune domum rediturus sit an tot scelerum poenas daturus.

EXERCISE 24

1. Huius tanti philosophi praeceptis iampridem nos obtemperare oportuit.

2. Nonne salutem tuam, utilitates tuas, rei publicae saluti posthabere debuisti?

3. Victis et ignavis servis esse (*or* servire) licet; qui patriam in libertatem vindicant, eis necesse est liberis esse.

4. Pudet me tibi persuasisse ut pulcherrimo hoc incepto desisteres.

5. Amicos tuos ac propinquos per me tibi monere licuit ne in tantum periculum ac perniciem praecipites incurrerent.

6. Eius modi domino non potuit fieri ut civis Romanus parere vellet.
7. Quid facerent hostes, videre potuisti; sed haud scio an improvidus esse ac caecus malueris.
8. Hoc tibi faciendum fuit (*or* hoc te facere oportuit); licuit tibi pugnanti in acie perire; et mori potius miliens debuisti quam utilitatibus tuis rem publicam posthabere.
9. Nonne te pudet, ut inimicissimis tuis placeres, amicis defuisse, patriam prodidisse senem?
10. Romam tibi venire, quotiens libebit, per me licebit; quo cum venies, fac apud me, si poteris, commorere.

EXERCISE 25A

1. Virtuti tuae invidetur.
2. Mendacibus numquam creditur.
3. Vos vero, nonne liberi esse vultis?
4. Nolite servi fieri; servis nihilo magis quam liberis parceretur.
5. Interroganti ei nihil respondere visus es.
6. Tantum abest ut nobis odio sis, ut tibi etiam faveatur.
7. Recte equidem mihi fecisse videor; tu vero potest fieri ut aliter sentias.
8. Utri a rege faveatur quaeram.
9. Acriter hodie pugnatum est; cras diutius atque atrocius certabitur.

EXERCISE 25B

1. Tum subito a tergo conclamatum est; et nescio quo pacto toto agmine trepidatum est.
2. Mihi non neganti credidisti; illud intellegere non possum, cur neganti fidem habere nolis.
3. Puero mihi aegre persuasum est ne nauta factus maris, ventorum, tempestatum vim experirer; senex domi sedere otiosus malo quam aut navigare aut peregrinari; tu haud scio an idem sentias.
4. Hac tanta felicitate contentus esse debuisti nec id umquam egisse ut nimia postulando omnia periclitareris.

5. Tantum abest ut in nobis sit saevitum, ut defectioni ac rebellioni maiorum nostrorum semel atque iterum sit ab Anglis ignotum.
6. Vir fortis videtur fuisse frater tuus, sed satis constat in hac re eum se temerarium atque improvidum praeuisse.
7. Primus ex eo populo videtur civis noster fieri voluisse; ultimus pristinae libertatis memoriam senex conservasse dicitur.

EXERCISE 26

1. Philosophiam dicit legum inventricem fuisse, morum ac disciplinae magistram.
2. Eo anno Apiolas, urbem vetustissimam, captam esse tradunt.
3. Flaminius, pater tuus, vir fortissimus, Placentiam, coloniam florentissimam, consul deduxisse dicitur.
4. Nolite, inquit, cives mei, oro vos atque obsecro, ut tyranni libidini gratificemini, libertatem atque dignitatem, res pretiosissimas, proicere.
5. Miles, homo innocentissimus, in vincula coniectus est; centurio, vir fortissimus, ilico trucidatus est.
6. Hunc regem, hominem infelicissimum, insulam Siciliam primum e gente sua visisse tradunt, eundem Syracusas, urbem pulcherrimam, primum e longinquo aspexisse.
7. Vix crediderim patrem tuum, hominem acutissimum, haec ei pollicenti fidem habiturum fuisse.

EXERCISE 27

1. Barbari, dum summum iugum ascendit exercitus, eadem qua antea ferocia, latera adorti sunt.
2. Fratrem tuum, ne quid patrem vestrum, hominem optimum, celaret saepissime monui.
3. Primus mortem oppetere debuisti et fortissimi patris fortem te filium praestare. Cur igitur levissimum periculum primus perhorruisti?
4. Caesar si copias Rhenum traduxerit, per totam Germaniam maxime trepidabitur.
5. Multa nos speculatores nostri de situ arcis et magnitudine docuerunt; quantum ac quale sit

praesidium celatos nos videntur velle.

6. Cum de summa re actum esse intellexisset dux, funestas paludes fuga praecipiti praetervectus, in arcem incolumis pervenit.

7. Ut rei publicae procurationem, rem laboriosissimam, defugeret, aetatem ac corporis infirmitatem excusavit.

8. Multi terras longinquas praetervecti sunt; orbem terrarum hic primus circumnavigasse creditur.

9. De itinere meo te celatum nolim; hoc autem a te posco, ne absentis mei obliviscare.

10. De parte consilii sui omnia me docuit, cetera fratrem ipsum celavit.

EXERCISE 28

1. Nescio an ille, quod maiores sui saepissime peccaverunt, idem ipse sit peccaturus.

2. Multa conqueritur, lamentatur multa; hoc unum gaudet, te eum in amicorum numero habere velle.

3. Equidem vereor ne, qua est temeritate et imprudentia, de salute sua totum exercitum sollicitum habeat.

4. Mare iamdiu classibus suis infestum habebant Angli; iam tandem fretum transportare milites et in continente exponere ausi sunt.

5. Sociorum reliquos Romani missos fecere; Hieroni, uni omnium fidelissimo, consulere numquam destiterunt

6. Utrum sapientem se an stultum insipientemque praebuerit nescio; sed id aetatis puero militi fieri non licebit; hoc saltem pro certo habeo.

7. Hanc vitam vixi, iudices; vos potest fieri ut eius modi vitae misereat; hoc ego gloriari ausim, me eius neque pudere neque taedere neque paenitere.

8. In hoc difficillimo tempore tam bene se gessit ut vix sciam utrum constantiam eius magis admirer an prudentiam.

EXERCISE 29A

1. Quem cavere debeas, quem timere, iampridem te moneo.

2. Scio patrem tuum, virum optimum, liberis suis semper provisurum esse.
3. Fieri non potest ut tantum hoc scelus cuiquam probes.
4. Quaerenti quid facerem, num eum et quem ad modum et quando offendissem, nihil mihi respondit.
5. Patriaene an vobismet ipsis consuli vultis?
6. Multa illi ego peccata condonavi; non debuit adeo in te saevire.
7. Adulescenti ei adversabar; senem et imbecillum adiuvere volo.
8. Multas in re publica tempestates prospicio; sed neque rei publicae saluti nec meae timeo.

EXERCISE 29B

1. Ferunt eum cruentum pugionem sicario extorsisse et alte sublatum humi abiecisse.
2. Nolite ei, qui tam bene de re publica meritis est, ignobilitatem obicere.
3. Utrum mihi succenseas necne, nihil refert; saluti meae non timeo; iam tibi licebit cottidie mihi mortem, si libebit, minari.
4. Tibi et creditum est et credendum fuit; constabat enim inter omnes numquam te fidem fefellisse.
5. Magistratum, quem sibi nuperrime permisisset populus, non modo cum aliis communicatum sed totum sibi hac lege ademptum iri conquestus est.
6. Libertatem nostram ac iura absentibus nobis ademisti, cras nescio an vitas nostras ac fortunas extorsurus sis.
7. Milites ad unum omnes occisi sunt; ab inermibus temperatum est.
8. Rex noster, mitissimi homo ingenii, cur civibus tantam vim frumenti ac pecuniae imperaverit ignoramus omnes.
9. Nemini umquam qui sibi obstitisset parcebat, nec cuiquam qui sibi nocuisset ignoscebat.
10. Tibi semper consultum volui, nec tamen de hac re te, hominem incautissimum ac temerarium, consuli volebam.

EXERCISE 30

1. Potest fieri ut tu, homo turpissimus, non dubitaturus sis servitium dignitati anteponere.
2. Negat se illi certamini iuvenem interfuisse.
3. Se amicis numquam defuturum esse pollicetur.
4. Quaerenti mihi quis exercitui praeesset, nihil respondit.
5. Scimus (*or* compertum habemus) omnes quam sit turpe amicis in difficili tempore deesse.
6. Neque duci nostro neque tantae occasioni me defuturum esse spondeo; sed Fortuna nescio an consiliis nostris obstet.
7. Marcellum Syracusis, pulcherrimae urbi, illacrimasse dicunt.
8. Equidem vix crediderim regem nostrum, mitissimi hominem ingenii, adeo saevire potuisse.
9. In his quae nunc civitati instant periculis, omnes in rem publicam incumbamus.
10. Ad existimationem eius quam plurimum pertinet, compertum nos habere utrum in acie ceciderit an sibi vim intulerit.
11. Oportuit te fratri tuo, viro fortissimo, obviam excedere; domi sedere tutus maluisti.
12. Velim scire utrum bellum patriae sit indicturus et illaturus an utilitates suas rei publicae posthabiturus.
13. Ne alios ille ad simile scelus impelleret, rem ad magistratus invitus detuli.
14. Numquam ille vel potentissimum quemque adulari vel multitudini assentari voluit; semper sibi confisus est et omnibus se periculis obiebat.
15. Imminet nobis cottidie fames; suadent praefecto oppidani ut urbem hostibus dedat; is consilium suum mecum communicare non vult nec quid faciam habeo.

EXERCISE 31

1. Dubitare non potui quin alienissimum a fratris tui ingenio esset mentiri.
2. Omnes nostri similes diligere solemus.
3. In hoc tam difficili tempore vereor ut amicus tuus, homo levissimus, patris sui, viri

praestantissimi, se similem praestaturus sit.

4. Quae res in vulgus fuit gratissima, eadem regi ingratissima.

5. Patris ille sui consiliis iamdiu adversabatur, cuius ipse fuit omnibus fere rebus simillimus.

6. Patris mei et propinquus fuit et ei a puero amicissimus; idem in me benevolentissimus.

7. Beate enim vivere, inquit, id quod omnes bonis omnibus anteponimus, regibus cum bubulcis, pauperibus cum divitibus, commune est.

8. Erga ceteros benevolentissimus esse videbatur; sed sibi ipsum inimicissimum fuisse puto.

9. Homo est ab omni ambitus suspicione alienissimus, sed vereor ut ab his iudicibus, hominibus nequissimis, absolvatur.

10. Regum esse proprium dicebat eis qui optime de re publica meriti essent invidere.

EXERCISE 32A

1. Pollicetur se civibus tuis auxilio brevi venturum esse.

2. Tum sicario cruentum pugionem e manu extorsit.

3. Vereor ut haec magno tibi honori sint futura.

4. Quid dixerint isti parum intellego.

5. Tanto proelio interfuisse summo tibi est honori.

6. Dubitari non potest quin eius modi superstitio homini sit opprobrio.

7. Vereor ne hoc eis qui rei publicae praesunt et detrimento sit et dedecori.

8. Cassius illud rogabat, cui res bono fuisset.

9. Rem publicam quaestui habere turpissimum est.

10. Quaerere velim quem locum domicilio elegeris.

11. Vereor ne hoc tibi magno sit et dolori et opprobrio.

12. Puerum monebo quanto sit opprobrio fidem fallere.

13. Pollicitus est se insulam Cyprum eis dono daturum esse.
14. Spero eum intellecturum esse quanto odio omnibus sit crudelitas.
15. Tum Caesari ad pedes legati Gallorum se proiecere.
16. Videtur et odisse populum nostrum et nobis odio esse.
17. Spero me tibi auxilio cum tribus legionibus brevi venturum esse.

EXERCISE 32B

1. Fidem suam interponit se facturum esse ut legatis liceat tutis domum discedere.
2. Huic regi, propter indolem ceteris hominibus vix ferendam, Superbo nomen indiderant.
3. Quae res argumento est neminem Romanum ei certamini interfuisse.
4. Fratris tui, viri praeclarissimi, tot sunt ac tantae res gestae ut iam ab omnibus hominibus audita sint et laudatae et perlectae.
5. Scimus transfugarum nomen omnibus hominibus odio esse et execrabile; sed oramus obsecramusque ut haec nostra transitio nobis neque opprobrio sit neque honori.
6. Nobis ne in omnium quidem otio otiosis esse licebat.
7. Quod tam nefarium consilium vix crediderim tibi auditum probatumque esse.
8. Hanc rem, quae iam omnibus est in ore, mecum heri communicavit; puto id ad te magis quam ad me pertinere.
9. Collega meus cum mihi auxilio venerit, victum tibi et arma suppeditare potero.

EXERCISE 33A

1. Exercitum paene totum deletum esse respondit nec quidquam interesse utrum fame an pestilentia an ab hoste oppressus esset.
2. Non modo a militibus suis sed populi quoque suffragiis rex factus, id egit ut imperium, vi et armis partum, pacis artibus stabiliret ac confirmaret.
3. Praeclarissima ortus familia, adulescens ad rem publicam accessit (*or se contulit*), magistratu tandem abiit senex.

4. Externi belli metu liberata civitas cives impios finibus pellere et optimo cuique gratiam referre iam potuit.
5. Propinquus tuus, homo nequissimus, utrum hoc conatu destiterit an in eo perseveraturus sit nescio; sed sive hoc facturus est sive illud, videtur mihi nondum iniuria abstinere velle.
6. Tantum abest ut frater meus, homo infelicissimus, aere alieno liberatus sit, ut hodie propter hanc ipsam causam (*or* nullam aliam ob causam) patria cedat.

EXERCISE 33B

1. Illud bona tua venia quaerere velim, utrum casu hoc an consilio feceris.
2. Cum lacrimis, cum ploratu, summa cum sollicitudine, domo profecti sumus; curarum onere levati, metu vacui, et cum summa omnium laetitia, ad finem itineris pervenimus.
3. Homo est moribus integerrimis et tantum ab eius modi scelere abhorret ut mirer equidem quem ad modum in tam nefariae impietatis suspicionem venire potuerit.
4. Cum dignitate mori quam servi vivere malumus; sed hoc modo perire, huius modi hominis causa, nolumus.
5. Potui morti ipsi nullo negotio obviam ire, sed hanc tam gravem calamitatem aequo animo perferre nequeo.
6. Adeo ira exarsit, ut non fratri solum suo, sed omnibus qui adstabant, mortem denuntiaverit.

EXERCISE 34

1. Illud inter vos omnes satis constat solem luna multis partibus maiorem esse.
2. Hunc ego hominem a puero notum habeo; multo eum te et fortiolem esse et doctiorem credo.
3. Dux ipse, dum ante primam aciem pugnat, capite vulneratus est; in hac tanta trepidatione et omnium pavore e certamine se recipere noluit.
4. Hac ratione civibus omnibus iure carissimus factus, ad extremam senectutem, nomine civis privatus, re patriae paene parens pervenit.
5. Quod scelus tuo statim sanguine luendum est; facinora enim ista hac luce clariora sunt ac manifestiora, nec potest fieri ut civis quisquam tibi ignotum velit.

6. Mihi, inquit, vos omnes nomine esse milites, re vera transfugae ac latrones videmini.
7. Multo iam acrius pugnabatur; a sinistro cornu nostri lassitudine deficiebant. Dux, altero ipse saucius brachio, primus hoc sensit.
8. Potuistis paulo ante bellum pace mutare; sero vos hodie erroris paenitet.
9. Saluti vestrae heri diffidebam; sed res expectatione (*or spe*) mea multo melius evenit.
10. Quanto melius fuit in tali tempore omnia communi (*or rei publicae*) salute inferiora ducere.

EXERCISE 35A

1. Filio tuo iamdiu familiarissime utor, qui mihi ingenio potius ac virtute quam vel vultu vel corporis habitu patris esse similis videtur.
2. Nolite eum, qui deorum (immortalium) beneficiis tam bene, tam prudenter, usus est, merito honore ac laude privare.
3. Facere non possum quin credam tua opera factum esse ut hoc periculo defunctus sim.
4. Omnes qui te salvum volumus hoc unum optamus, ut liceat tibi magistratu isto cum dignitate, cum emolumento tuo, fungi; omnes probitate tua ac modestia confidimus, omnes (in) amicitia tua gloriamur.
5. Tuo fretus subsidio, eos qui contra regem suum arma sumpserant (*or qui armati a fide desciverant*) gravi supplicio afficere ausus sum.
6. Sibi semper confidebat et in tenui fortuna et exiguo victu suis rebus contentus esse quam alienis opibus niti maluit.
7. Omnibus rebus quibus ad vitam opus est liber carere, quam in servili condicione divitiis circumfluere maluit.

EXERCISE 35B

1. Pollicetur se omnia nobis quae opus sint suppeditaturum.
2. Consulto magis nobis quam properato opus est; haec enim victoria vereor ne nimio nobis constiterit.
3. Patre tuo, viro praeclarissimo, adulescens amico utebar; singulari ille ingenio fuit, summa virtute (*or optimis moribus*).

4. Qui patrem occiderunt et contra regem coniuravere, eos gravissimis se suppliciis affecturum esse sperat.
5. (Qui) vereor ne miseratione tanta atque venia, quanta hodie ei opus est, parum dignus videatur.
6. Patris mei fortuna nihil umquam beatius animo concipi potest; qui ita summo magistratu functus est ut domesticae vitae dulcedine frueretur.
7. Tua fretus benevolentia, litteris, quas ad me (*or* mihi) per filium meum misisti, uti non dubitavi.
8. Num quisquam hoc homine laude dignior, supplicio indignior potest esse?

EXERCISE 36

1. Utrum servi futuri sitis an liberi, vestri ipsorum est arbitrii.
2. Scimus cuiusvis esse errare, sed stulti est oblivisci aliud esse errare, aliud in errore (*or* errando) perseverare.
3. Omnium civium iura ac libertatem spe sua celerius sui iuris fecit.
4. In diem vivere, nihil in futurum providere, barbarorum potius quam liberi populi (*or* civitatis liberae) esse dixit.
5. Patris tui aequales esse suos dixit, nec eorum quemquam sibi avunculo tuo cariores fuisse.
6. Omnia tua causa atque fratris tui, hominis optimi, absens facere non destiti.
7. Tempori, inquit, cedere prudentis est; sed eius modi minarum rationem habere summae est stultitiae.
8. Utrum vicerimus necne, vix ausim dicere; scio militis esse iussa expectare ducis.
9. Leges scribere ac ferre aliorum erit; nostrum est legibus parere.
10. Legi quam ipse pertulisses, fraudem te facere dixit: id quod evertendae esse rei publicae credidit.

EXERCISE 37

1. In hoc rege (*or* principe) nihil sordidi erat, nihil turpe, nihil humile; parum doctrinae, ingenii satis; rerum peritiae aliquantum, eloquentiae non nihil; multum prudentiae, probitatis plurimum

ac constantiae.

2. E tot patris tui meisque aequalibus nemo haud scio an illo dignior laude omnium et observantia fuerit.
3. Uter vestrum plus detrimenti, plus damni, rei publicae attulerit difficile est dictu; spero confidoque brevi fore ut utrumque scelerum paeniteat.
4. Nihil nobis reliqui fecit Fortuna, nisi ut aut cum dignitate moriamur aut cum ignominia vivamus.
5. Infelicissime pugnatum est. E (*or de*) tot milibus perpauci supersumus; ceteri aut occisi sunt aut capti, ut vehementer verear ne de summa re actum sit.
6. Hominem illius similem ubi gentium inveniamus? Tot eius virtutes longum est vel enumerare vel verbis exsequi; qui utinam hodie adfuisset.
7. Tanto sanguine haec nobis victoria constitit ut dubitem equidem utrum victores an victi plus detrimenti acceperint.

EXERCISE 38

1. Litterarum fuit ille semper studiosissimus; laboris idem, frigoris, aestus, inediae, vigiliarum patientissimus; illud autem vereor ne parum sibi otii ac quietis concedere velit.
2. Tantum erat militum studium pugnandi, tanta omnium alacritas, ut peritissimo eius modi militiae duci dicto audientes esse nollent, et dum sui fiducia et hostium contemptu pleni, et alius alium hortantes, tamquam ad exploratam victoriam procedunt, in insidias imprudentes praecipitaverint.
3. In summa rei publicae dissensione, ea tamen amicitia quae mihi erat cum patre tuo, viro fortissimo, et mea et illius spe diutius permansit.
4. Divitiarum illi satis erat superque, sed idem rei publicae imperitissimus fuit et famae vel laudis vel auctoritatis vel potentiae parum appetens et ab omni magistratum vel honorum contentione alienissimus.
5. Isti vero, horum laborum expertes omnium, voluptatum tantum otiique appetentes, rei publicae neglegentissimi, epularum gulaeque studiosissimi, eo impudentiae processere ut exercitui omnium diutini belli incommodorum patientissimo luxuriam me audiente ausi sint obicere.

EXERCISE 39

1. Serpentes dicunt ingenti magnitudine in insula Lemno inveniri.
2. Virum eum fortem fuisse nemo negat: illud quaeritur utrum prudens fuerit ac rerum peritus.
3. Filius tuus optimae esse spei puer videtur et maximae apud aequales auctoritatis.
4. Post tridui cunctationem tandem cum triginta navium classe profectus est; sed exactae aetatis homo tanti laboris opus exsequi vix potuit.
5. Bono igitur velim sis animo neu propter brevissimi temporis pavorem tot annorum laboris fructum proicias.
6. Priscae, id quod omnes scimus, et nescio an nimiae severitatis homo est; idem vero vir iustus ac probus et vitae innocentissimae.
7. Fortiter pugnare et honeste in acie perire civium Romanorum est; nos igitur, qui pauci supersumus, et maioribus nostris et re publica Romana dignos nos praestemus.
8. Cui dormienti adstare visus est senex quidam exactae aetatis, canis capillis, benigno vultu, qui eum bono esse animo et optima sperare iubebat: ad insulam enim Corcyram post aliquot dierum navigationem perventurum esse.

EXERCISE 40

1. Homo erat mediocris ingenii, (sed) virtutis summae, qui, periculosissimi belli maximo in discrimine, pluris in provecta aetate quam quisquam iuniorum factus est.
2. Vir erat spectatissimae fidei et singularis integritatis; tamen eo tempore avaritiae insimulatus est, ambitus in suspicionem venit, rerum repetundarum reus est factus: cuius criminis scitis omnes omnium eum iudicum sententiis absolutum esse. Cui vero vestrum non illius diei venit in mentem quo ille non solum se ipsum de crimine immerito purgavit, sed eorum qui accusabant malevolentiam et mendacia coarguit? Nemo eorum qui eo die in iudicio aderant praeclarissimae illius orationis facile obliviscetur; nec quidquam umquam eorum qui audiebant magis animos commovit.
3. Totum iamdiu populum belli taedet, paenitet temeritatis suae; imperatoris stultitiae inscitiaeque pudet.
4. Illum cuius mentionem facis bene memini; homo erat infimi generis, provectae aetatis, canis capillis, veste sordida, habitu corporis rudi et agresti; sed nemo umquam rei militaris peritior fuit, et plurimum ad salutem civitatis interfuit eum in tali tempore imperatorem fieri.
5. Parvi nostra interest, qui sententias vestras exspectamus, utrum absolvatur iste an condemnetur; sed omnium interest ne absens, indicta causa, vel exilio vel morte multetur.

EXERCISE 41

1. Cum Veiis in oppido tum temporis et multitudine civium et maximis opibus florentissimo (*or* frequentissimo atque opulentissimo) multos annos vixisset, inde Romam, quae urbs quattuordecem milia ferme a vetere domicilio aberat, senex commigravit.
2. Parentes eius (a) Syracusis oriundi, Carthagini iamdiu domicilium habebant. Ipse Uticam ad avunculum puer missus, triennium totum domo afuit; sed postquam ad matrem iam viduam Carthaginem rediit, reliquam adulescentiam domi suae degit.
3. Hostes vix iam unius diei iter aberant; arcis muri, vix viginti pedes alti, et fossa minus sex pedum cincti, vetustate corruebant. Dux, cum sex dies subsidia frustra exspectavisset, litteras Pisam ad praefectum per speculatorem misit, quibus eum oravit obsecravitque ne tempus ultra tereret sed ut milites sibi auxilio confestim adduceret.
4. Mihi Londini, in urbe omnium maxima et frequentissima nato educatoque, ut strepitum urbis ac multitudinem otio vitae rusticae et securitate et infrequentia permutarem, numquam antea concessum est (*or* contigit). Iam vero brevi me Romam ad filium meum iter facturum spero et ex Italia ante mediam hiemem Constantinopolim navigaturum, quam urbem visere iamdudum gestio. Te puto Melitae hiematurum esse, quam ego insulam numquam videbo. Veris initio Neapoli in pulcherrima urbe commorari statui et Londinium ad veterem domum mense Maio vel Iunio me conferre.
5. Caesarem puto vix minus domi se quam militiae propositi tenacem praestare; dicunt eum ad urbem esse, triumphum exspectare, apud populum verba facere velle.
6. Iniuriis Napoleonis ac contumeliis lacerati irritatique Hispani ad Anglos tandem veteres hostes sese converterunt.

EXERCISE 42

1. Mithridates, qui uno die tot cives Romanos trucidaverat, alterum iam et vicensimum annum ab eo tempore regnabat.
2. Hirundines mensibus hibernis hic quoque abesse videntur; ego certe ne unam quidem his viginti diebus vidi.
3. Tertium ac tricensimum agens annum vita excessit. Cum nondum triginta haberet annos, tantas res gesserat quantas ne unus quidem eorum qui aut ante eum aut post regnaverunt.
4. Fames fit in dies gravior; nobis cottidiano labore fatigatis eruptiones, quas ad hunc diem nocturnas diurnasque fecimus, mox intermittendae erunt; nostrorum adventum diem de die

frustra exspectamus.

5. Ad Kalendas Iunias mihi se praesto fore pollicitus est; sed his decem annis ne semel quidem eum ad tempus adesse cognovi.

6. Abhinc prope tres annos neminem me umquam vidisse dixi, qui fratrem tuum vel virtute vel ingenio superaret; sed hoc biennio severior is in dies fieri atque asperior videtur, nec tanti iam eum facio quanti antea.

7. Viginti fere post diebus quam ab India redierat patrem tuum vidi; ingenii eius aciem vel animi vim nondum aetas hebetaverat; in provecta aetate illis sex mensibus exercitui praefuerat et magnam victoriam reportaverat..

8. Temporis errore deceptus plus sex menses te Athenis fuisse (*or commoratum esse*) putavi.

9. De hac re satis iam dixi nec diutius vos retinebo; abhinc sex menses potui plura dicere.

EXERCISE 43

1. Hoc tantum beneficium tibi potissimum liberisque tuis secundum Deos acceptum rettuli.

2. Spero eum, cum Romam pervenerit, apud me commoraturum esse.

3. Hic annus ad interitum civitatis (*or rei publicae*) fatalis esse videtur.

4. Plerique eum extra culpam esse credunt; nec quisquam talem tamque bonum civem contra rem publicam quidquam facturum fuisse putat.

5. Aciem ultra Danubium instruxit; nostri vero, qui iamdudum aliquantum temporis secundum flumen iter faciebant, prope (*or iuxta*) alteram ripam adversus hostium castra constiterunt.

6. Per me tibi licuit Londinium ad amicos (*or ad tuos*) domum redire; utrum abieris necne penes te est.

7. Illud inter te ceterosque interest: apud illos hic propter sua tot in rem publicam merita permultum, apud te ob hanc ipsam causam plane nihil valet.

8. Filium tuum videtur ille ad cenam in tertium diem apud se invitasse; ex illo tempore nemo amicorum eum usquam vidit.

9. Iam in terram expositi erant hostes et intra telorum iactum venerant; nostri pila conicere et adversarios ad naves repellere conari.

10. Tanta fuit eorum in praesens laetitia, tanta in futurum spes, ut nemo quid re vera fieret (*or id*

quod fiebat) suspicatus sit.

11. In me ille vehementissime invectus consedit; cuius ego adversus longissimam orationem perpauca dixi.

12. Arbores quae multae proceraeque circa viam stabant praetervectus, tandem iuxta portam constiti.

EXERCISE 44

1. In hac tanta trepidatione ac tumultu, imperator a sinistro cornu cum legatis conspectus est. Iam ab hostium equitatu securus erat, et adhortantis vox prae laetantium et exsultantium clamore vix audiri potuit.

2. Vereor ne de exercitu nostro actum sit; decem continuos dies a re frumentaria magnopere laboratum est (*or iam diem decimum ... laboratur*). A fronte, a latere, a tergo instant hostes; omnes finitimae nationes in armis sunt; nusquam spes ulla auxilii. Ego vero in his tantis periculis de summa re desperare nolo.

3. Confestim a proelio (*or secundum proelium*) productos captivos caedunt; a duce incipiunt. Nemini (*or nulli*) parcitur; omnes ad unum trucidantur.

4. A te igitur incipiam. Cives tuos pro aris et focis pugnare fingis; idem prae te fers in fines nostros incursiones eos saepe fecisse, et nullo lacescente, nullo repugnante, agrum nostrum ferro et igni populatos esse.

5. Adulescentem hunc a puero notum habeo; et pater eius et ipse saepissime meo vivo patre apud me deverterunt (*or commorati sunt*). Maximi eum facio.

6. Pro ea quam mihi cives mei mandaverunt potestate, eos qui bene de re publica meriti sunt praemiis sum affecturus; de ceteris pro delictis poenas sumam.

7. Tibi, quantum in me erit, opem feram, sed vereor ne de spe tua actum sit.

8. Nolim te de spe tua deicere, sed frater tuus vereor ne re infecta redierit.

9. Fortissimum se, ut in re tam trepida, praestitit, et omnes ei debemus pro tot eius in nos et in rem publicam meritis gratiam referre.

10. Nos omnes quae ante oculos sunt spectare oportet; e rebus futuris pendere nihil prodest.

EXERCISE 45

1. Isti solent hos homines, haec instituta, hos mores vituperare, antiquitatem illam desiderare, laudibus ferre; et tu ipse haud scio an (*or* potest fieri ut) in istum errorem nonnumquam incideris.
2. Maxima est apud me rei publicae dissensio; hi omnia, illi nihil mutari (*or* mutata) volunt; ego neque hos neque illos recte sentire credo.
3. Ab his ille periculis, ab his terriculis, semper se invictum praestitit; vos igitur cavete ne maioribus vestris, viris praeclarissimis, indigni videamini.
4. Hoc certe mihi persuasum habeo, istam opinionem huius moris vetustatis falsam esse; unde orta sit tu videris.
5. Satis notum est illud Caesaris, plurimum in bello valere Fortunam.
6. Causam iam tum dicturus voluit hic cum isto in gratiam redire; id quod brevi effecit.
7. Interroganti cur exulare quam domi suae vivere mallet, respondit ille nondum posse se salvis legibus redire, regis mortem sibi exspectandam esse.
8. Hanc demum veram esse sapientiam dicunt, sibi imperare.
9. Meam ego existimationem pluris quam tu tuam facio, idem libertatem meam rei publicae libertati posthabere volo.
10. Qui abhinc viginti annos ne fortissimum quidem hostem pertimui, is hodie in parum gravi periculo saluti meae ac liberorum timeo.
11. Interrogantibus cur libidini regiae obsequi nollent, sese non eos esse responderunt qui dolorem vel periculum pertimescerent.
12. Ab homine laudatus es, optimo illo quidem, sed harum rerum imperitissimo.

EXERCISE 46

1. Multa nobis incommoda, multae molestiae, nostra ipsorum culpa accidunt, nec illud raro hominibus contingit, ut pueritiae peccata iam adulti luant.
2. His dictis, tribunos centurionesque ad suam quemque cohortem remisit, et cum equites iussisset adventum suum tumultis tectos exspectare, concitato equo profectus pedites, qui ad ipsa castra se receperant, voce ac gestu cohortabatur ut reversi se sequerentur.
3. Is es cui cives tui propter ipsam virtutum (*or* virtutis tuae) opinionem magistratum mandaturi sint.

4. Regis est non sui solum sed eorum qui sibi successuri sint (*or* ei successuri sunt) rationem habere.
5. Ipse eum immaturam filii mortem deplorantem audiui; quam tu calamitatem minimi eum fecisse dictitas.
6. Nostris ipsorum, inquit, aerumnis (*or* incommodis) vix magis quam amicorum moveri debemus.
7. Cum ad suos rediisset, obtestabatur ne inimicissimis suis et ipsorum, qui patrem suum occidissent et ipsos prodidissent, victoris arbitrio se dederent, sed potius ultima experti in acie perirent.
8. Suo se, non Germanorum, tempore suos ad pugnandum educturum esse ait.
9. Sui et aetatis suae paenitere cuiusvis est; sed summae est sapientiae illud intellegere, quem ad modum praeteriti temporis sanare incommoda et rei publicae vulneribus mederi possimus.
10. Interrogantibus quid emolumenti ex (*or* ab) amicis tam multis percepisset, ipsam per se ac propter se expetendam esse amicitiam respondit.
11. Cum consedisset, arcessitos sociorum legatos interrogavit cur in tali tempore et se deserere et ipsorum libertatem prodere vellent.

EXERCISE 47

1. Cave, inquit, ne cuiquam, ne dicam tuo ipsius fratri, sine aliqua iusta causa irascere.
2. Ea calamitas qualis ac quanta sit vix cuiusquam est animo concipere; quae haud scio an numquam sanari possit.
3. Potuit iste casus cuivis accidere; tu vero mihi quovis aequalium nescio quo pacto infelicior fuisse videris.
4. Nemo umquam ad ullam eius modi virtutem sine divino aliquo, ut ita dicam, afflatu pervenit, nec quisquam umquam ad tantam nequitiam sine ullo sceleris sui sensu descendit.
5. Erant qui crederent fore ut nomen ipsum Romanum post Cannensem cladem exstingeretur, nec quisquam putavit e tanta tamque gravi calamitate rem publicam tam brevi emersuram fuisse.
6. Et mihi quidem, ut verius dicam, videtur haec civitas non sua sponte sed divino quodam auxilio doctior iamdudum humaniorque fieri.
7. Civium eius aliquis olim dixit natura hunc ignaviorem esse ac timidiorem; mihi videtur fortior

in dies ac constantior nescio quo pacto fieri, et laboris cuiusvis vel periculi patientior.

8. In eo qui Veios circumsedebat exercitu civis Romanus erat quidam, cui persuasum erat ut cum oppidanorum nescio quo colloqueretur. Ille eum admonuit tantam exercitui populoque Romano impendere calamitatem, ut vix (unus) quisquam domum tuto esset rediturus.

EXERCISE 48A

1. Alia alii sequuntur homines; horum fratrum alter eisdem studiis atque artibus quibus pater suus, vir praeclarissimus, dedit operam; alter admodum adulescens ad rem publicam accessit.

2. De hac re aliter tu atque ego iudicasti. Potuisti bonum te civem praestare et in civitate libera liber (*or* cum libertate) vivere; eis quos libertas habet laboribus ac periculis divitias ac voluptates praetulisti.

3. Hi omnes, alius alia ratione, de genere humano (*or* hominibus) bene meriti sunt; omnes ceteris prodesse quam sibi consulere maluerunt.

4. Alius aliud appetimus; divitiarum alii, alii voluptatis (*or* -tum) studiosi sumus; in magistratibus habendis, in potestate, in rei publicae procuratione alii, alii denique in favore, in gratia, in auctoritate, vitam beatam ponimus.

5. His auditis, alius alium intueri milites, quid se imperator facere vellet taciti mirari, cur sibi potius quam ipsi irasceretur.

6. Tu me altero quoque verbo collaudas; idem summae perfidiae incusas. Velim memineris aliud esse vera, aliud iucunda dicere.

7. Iam hostes diversi fugere; fugientium plerique occiduntur, ceteri abiectis armis ad unum capiuntur; pauci iram hostium deprecantur, nulli parcitur (*or* pauci ut sibi parcatur poscunt, impetrat nemo).

8. Constitimus plerique, alius alium taciti intuentes, quis nostrum primus locuturus foret mirati; ego autem atque Laelius, alter alterum expectantes, conticescebamus.

9. Duobus comparatis exercitibus, uno hostium castra aggrediuntur, altero urbem custodiunt; illi re infecta redeunt, hos subitus invadit pavor.

EXERCISE 48B

1. Poetam, quem singuli negleximus (*or* neglegebamus), universi laudamus.

2. Stat a nobis optimus quisque ac sapientissimus (*or* stant ... boni omnes ac sapientes), et quos diligimus admiramurque ii eadem quae nos sentiant velimus.

3. Ut quisque plurimum civitati prodest, ita apud cives maximi fit (*or* Quo ... plus ... eo ... maioris). Miles hic fortissimus, rei publicae fuit idem gubernandae peritissimus; utramque igitur ob causam summa laude et honore florebat.
4. Persaepe fit ut quanto quisque stultior est ac rerum imperitior tanto sit loquacior et pertinacior.
5. Tritum illud est, levissimum quemque aliud alio tempore (*or* alias) appetere.
6. Iam satis apparebat hostes primo quoque tempore castra nostra aggressuros esse, eosdem multos ex suis amittere nolle.
7. Qui universis nobis salutem attulit, eum singuli deserimus et destituimus.
8. Illud persuasum sibi habere credo optimum quemque, nullo modo fieri posse ut cunctando differendoque ac cessando quidquam efficiamus. Pro certo igitur scio properato potius quam consulto opus esse.
9. Aegre illud civibus persuasit, hostes eorumque socios nihil fere singulos posse, coniunctos plurimum.
10. Tum cuncti pro se quisque consuli interroganti responderunt; plerique senatum oravere, universos singulosque obtestati, ut consules primo quoque tempore alter ambove sibi succurrerent.

EXERCISE 49

1. Aut exsulandum ei ultro fuit, aut in acie pereundum, aut quidvis potius quam hoc faciendum.
2. Nonne eis quibus gratiam debemus agenda gratiae?
3. Imperandum fuit militibus ut (a) caede desisterent (*or* iubendi fuere milites . . . desistere), neu quem inermem trucidarent (*or* neu in inermes saevirent); feminis certe puerisque, ne aegris dicam sauciisque, parcendum erat.
4. Quominus tuum ipsius caput periculis obicias non recuso, sed militum saluti in hoc tempore cavendum est.
5. Hoc tibi, homini prudentissimo, faciendum fuit, neque illud praetereundum.
6. Cum videret sibi aut pedem referendum esse, aut cum haud contemnendo hoste die postero confligendum, statuit aciem instruere et statim pugnare.
7. Neque ii audiendi sunt qui amico, qui assentari nobis adularique nolit, irascendum esse dicunt.

8. Filio tuo, homini prudenti, persuaderi non potuit ut putaret rem vel obliviscendam esse vel in oblivionem venire posse.

9. Omnibus aliquando moriendum erit; sed commune illud omnium fatum quando cuique et quem ad modum obeundum sit, ne sapientissimus quidem hominum aut praesentire aut praedicere potest.

10. Videmini ad me cuncti in regiam domum duas ob causas convenisse: partim mei consulendi, partim vestri purgandi gratia; occasione igitur utendum est et rege praesente oranda causa.

EXERCISE 50

1. Hi ad castra nostra, sui laudandi, incusandi vestri causa, venisse dicuntur; nunc, vobis placandis, sibi crimine gravissimo purgandis, dant operam.

2. Res nullo modo est differenda; hoc ipso die vobis decernendum est, utrum id evertendae rei publicae sit an conservandae (*or* pertineat ad ...).

3. Adeo in ipsa victoria mitem se ac clementem praebuit, ut dubitari possit utrum plus favoris inimicis ignoscendo an sublevandis amicis consecutus sit.

4. Dubitari non potest quin patriae potius quam sibi consulendo, quin amicorum commodis sua posthabendo et sicut animo suo ita linguae moderando, hic iuvenis maximum quemque natu facile vicerit.

5. Omnem quam templis diripiendis, singulorum bona publicando, tot civitatibus pecuniam imperando, praedam nactus erat, secreto exportandam curavit.

6. Audendo aliquid et instando, non cunctando cessandoque, nec multa disserendo, pauca faciendo, ea se quae ad id temporis effecissent effecisse dixit.

7. Ego insectandi hostis auctor fui, ne quod ei respirandi spatium neve ulla sui colligendi vel cognoscendi qui et quot se aggrederentur, facultas relinqueretur.

EXERCISE 51

1. Legati ab Atheniensibus Olynthum ad Philippum iniurias civibus suis illatas conquestum venerunt.

2. Narbone ab avunculo Massiliam ad patrem ludos spectatum profectus (est, sed) his paucis diebus, dum iter facit (*or* iter faciens) vel a sicario vel a latronibus interfectus est.

3. Vos intra castra manete ut cibum ac quietem et reliqua omnia, quae vobis opus sunt, capiat; nos qui pugnando minus fatigati sumus - nonne enim recentes atque integri secundum proelium (*or* confecto iam proelio) advenimus? - frumentatum ac pabulatum exeamus.
4. Iram vestram deprecatum ac pacem flagitatum venimus; magnopere speramus ea nos quae petimus consecuturos esse.
5. Romam ad senatum legatos misit ob victoriam populo Romano gratulatum.
6. Incredibile dictu est, quam saepe te quamque vehementer ne isti homini fidem haberes (*or* habeas) monuerim.
7. Haud facile dictu est utrum huic homini parcendum sit et ipse cum sociis incolumis dimittendus, an statim aut interficiendus sit aut in vincula coniciendus.

EXERCISE 52

1. Num igitur repugnantibus et tela in nos conicientibus parcendum erit (*or* est)?
2. Num his etiam repugnantibus parcendum erit (*or* est)?
3. Quaerentem te semel ac saepius audiui utrum domum meam redituri essemus an Londinium ad patrem tuum ituri.
4. Urbem cunctam laetantium exsultantiumque clamoribus personantem audiui.
5. Cum ab India senex rediisset, domi suae vita excessit; aegrotantem ac deficientem circumstabant filii nepotesque, morientis vultum maestis intuentes, et futura praesagientis verba memoria retinebant.
6. Querenti (mihi) fidem eum fefellisse, nihil se eius modi fecisse respondit, sed tanti illati damni poenas dare velle.
7. Milites tota urbe tela iactantes vidi, laetantium et exsultantium voces audiui; nuntiatae victoriae manifestissima indicia cognovi.
8. Regi ad pedes proiecti, fidem eius implorabant ne homines neque ad id temporis nocentes et maxime olim rei publicae profuturos certissimo exitio traderet.
9. Cum navem Neapoli conscendisset, salutis suae suorumque diffusus, Massiliam ad patrem meum confugit.
10. Et laudantis et increpantis verba prae indignantium clamore et acclamantium convicio ac maledictis audiri non poterant.

11. Meis ego auribus diffusus (*or cum diffiderem*), nescio quem propius te adstantem interrogavi num recte audivissem; qui interroganti recte me audisse respondit.

12. Nonne te omissi incepti, deserti amici, violatae fidei pudet poenitetque?

EXERCISE 53

1. Tum salutato hostium duce ad suos conversus, subditis equo calcaribus, Germanorum ordines praetervectus est, neque expectatis legatis, nec respondente ullo.

2. Me auctore, ne vox te viresque deficerent, inceptam orationem paulisper intermisisti.

3. Equidem cum timerem (*or veritus*) ne gloria ac laudis studium parum apud te valerent, omissis istis, alia ratione animum tuum flectere conatus sum.

4. Haec omnia auctore (*or suadente or monente*) fratre tuo fecit, nullo vel accepto vel sperato praemio.

5. Peroportune mihi accidit proelium, te invito ac dissuadente, ne adversante dicam ac repugnante, committenti, ut ne uno quidem amisso milite, perpaucis vulneratis, victoriam consecutus sim.

6. Cum castra nostra aliquot horas oppugnassent barbari, adeo aestu et lassitudine fatigati sunt ut, amissis plus mille ducentis, incepto desisterent et re infecta domum redierint.

7. Te auctore, me non solum invito sed adversante et repugnante fidemque Deorum hominumque implorante, civibus tuis persuasum est ut universum populum (*or civitatem*) indicta causa condemnarent.

8. Hoc mihi persuasum habeo, te hanc legem salva re publica perferre non posse.

9. Me haec dicente, nuntiatum hostium adventum et allatae a rege litterae audientium animis et iram incussere et pavorem; erant autem qui properato opus esse rati, arreptis armis hosti obviam descendere contenderent.

10. Te superstite et incolumi liberos meos numquam orbos fore pro certo habeo.

11. Te duce arma sumpturus fui, sed comperto te aegrotare, domi remanere nec certamini isti me immiscere decrevi.

EXERCISE 54

1. Quae cum ita se haberent, excedere urbe noluit et id se facturum esse, ipso praesente praefecto, palam negavit.
2. Cum de via languerem, totum diem domi manere et nihil agere decrevi.
3. Qui simul atque, edito ex summa arce signo, primum hostium agmen adventare sensit, nocte ac tenebris usus, patefacta repente porta, ferox in medios erupit.
4. Ubi primum expositas hostium copias accepit, cum domi securus manere posset, arma sumere decrevit et quantum in se esset illatum bellum propulsare.
5. Cum videret nihil apud regem valere preces suas et obsecrationes, finem dicendi fecit; qui simul atque (*or* ubi primum) conticuit, patefactis subito foribus, duo introducti sunt milites uterque cum gladio.
6. Cum per portas urbis vestrae oppressae atque afflictae ingrediebatur hostis, nemo tum vestrum ne ingemuit quidem; cum his peiora acciderint, ecquem vestri miserebit? Vereor ne frustra fatum istud comploraturi sitis.
7. Cum huius modi aliquid audiverat, dicebat continuo a vicino aliquo rem fictam esse.
8. Quemcumque (*or* ut quemque) victori viderat plaudentem, vituperabat et ne patriae gratularetur hostibus hortabatur.
9. Quintus hic est annus (*or* quinque sunt anni) cum hostis tota Italia victor volitat, exercitus nostros occidione occidit, excindit arces, incendit urbes, agros vastat populaturque, sociorum denique fidem labefactat; cum subito mutata rerum facie legatos mittit, pacem se otiumque ac nostri populi amicitiam desiderare simulat.

EXERCISE 55

1. Tibi honorem habere vel maximum volo, dum omnia invidorum meorum maledicta et obtrectationem tantidem velis facere quanti debes.
2. Haec tantula equitum manus contra sinistrum hostium latus immissa, tantum omnibus iniecit pavoris ut, dum rex legatos quid fieret percunctatur, in ipsa media acie trepidari coeptum sit; priusquam peiora nobis acciderent nox intervenit, ut utrimque pugnari desitum sit.
3. Priusquam certaminis quod tanta nobis caede constiterat fructum perciperemus, alter subito intervenit exercitus, ut dum imperator noster in tabernaculo suo dormit, redintegrandum fuerit proelium.
4. Civibus ille suis carus erit, dum erit haec civitas, nec ex animis hominum prius excidet eius memoria quam omnia in oblivionem venerint.

5. Tum demum ad rem publicam se contulit, cum mortuo patre poterat ad optimatium partes se adiungere, id quod iam diu facere studebat.
6. Quidlibet audeant, modo ne eorum, penes quos procuratio est rei publicae, auctoritati potestatique noceant.
7. Ego te, quamdiu his rebus propter se dare operam credidi, tamdiu summo in honore habui; nunc tanti te facio quanti fieri debes.
8. Dum qui exercitibus nostris praefuturi sunt vel casu vel propter gratiam eligentur, res publica nullo modo prospere geri poterit.

EXERCISE 56

1. Tum ad Cortesium conversus, vehementissime in Hispanos invectus est, qui in fines suos sine iusta causa arma (*or* bellum) inferrent (*or* infestum exercitum ducerent), et cives suos in defectionem aut invitarent aut cogerent.
2. Ne cuiquam parceretur edixit qui vel necandis captivis vel legatis violandis interfuisset.
3. Tum regulus, vir fortis et intrepidus, circumstantibus undique armatis, ad victorem conversus suorum timiditatem increpuit, qui se Hispanis dedendo libertatem ac dignitatem, res pretiosissimas, proiecissent.
4. Non prius se urbe excessurum pollicitus est, quam omnes qui ex hesternae caede superessent incolumes intra muros duxissent.
5. Quaesivit ex eis qui multi circumstabant num, qui regem suum salvum vellent, se sequi et omni adhibita celeritate ex eis qui fidem ac iusiurandum violassent poenas vellent sumere.
6. Cum ad summum montem pervenisset, convocatis ad se legatis fluvios ostendit qui Italiam versus defluerent.
7. Negavit se commissurum ut eis fidem haberet qui non solum ignavos se atque infidos praestitissent, verum omnia etiam tum, in tali rei publicae tempore, commodis suis atque utilitatibus posthabitura essent.

EXERCISE 57A

1. Tu, si me amas, fac litteras ad me Romam mittas.
2. Si domi es - num redieris nondum certo scio - spero me brevi litteras a te accepturum esse.

3. Haec si cives tecum loquantur, nonne te secum consensurum exspectent.?
4. Redargue me, Metelle, si mentior; vera si dico, cur non vis fidem mihi habere?
5. Qua mercede etiam si virtus careat, tamen sit se ipsa contenta.
6. Dies me deficiat, si omnia illius in rem publicam merita enumerare coner.
7. Si quisquam umquam inanem gloriam et sermones vulgi parvi fecit, is ego sum.
8. Quod si quis hoc a te petat, iure irrideatur.
9. Ad rem publicam si accedere vis, ne dubitaveris me amicorum in numero habere.
10. Quod si vir fortis ille fuisset, hoc certamen numquam detrectasset.
11. Si quam vel salutis tuae vel rei familiaris rationem habes, cave ne dubites cum victore in gratiam redire.
12. Quod si regnum appetis, cur civili sermone uteris, cur civium arbitrio ac voluntati omnia te posthabere simulas?

EXERCISE 57B

1. Quod si cum veterano exercitu in fines nostros bellum intulisset hostis et tironem exercitum fudisset nostrum, nemo hodie superesset Germanus.
2. Quod ego certamen si detrectavero vel timidum me et ignavum praebuero, tum tibi si libebit ignobilitatem mihi meam obicias licebit, tum turpissimum me hominum, si voles, atque abiectissimum dicito.
3. Hostis vero si exercitum suum Rhenum traiecerit, vereor ut quisquam ei cis Vistulam obstare possit.
4. Quod si satis hodie pugnatum est, milites ad sua quemque signa revocemus et meliora in diem crastinum speremus; cras si manifestum erit non iam resisti posse, tempori quamvis inviti cedamus et sibi quemque consulere iubeamus.
5. Si, cum Romam perveneris, litteras a me accipere voles, fac prior ad me scribas.
6. In Italiam, inquit, cum perventum erit, aut Romam vos, si voletis, statim ducam aut, cum opulentissimas urbes Mediolanum ac Genuam diripiendas tradidero, domum, si maletis, praeda ac spoliis onustos mittam.

7. Nostrorum si quem ex agmine procurrentem viderant aut a suis relictum, in eum omnes tela coniciebant.

8. Properato, inquit, non consulto nobis opus est; quo si maturius usi essemus, bellum nobis hodie esset nullum.

9. Hi, si per te licuisset, et viverent hodie et communem rei publicae causam ferro (*or* armis) sustinerent.

10. Heri si a me quaesivisses num fratrem tuum, hominem nequissimum, timerem, timere negavissem; adeo me haec hodie nuntiata clades sollicitum habet, ut si idem quaeras timere me respondeam.

EXERCISE 58A

1. Si tibi ille admonenti obtemperasset, si omnia tacitus pertulisset, idem tum quod hodie eventurum erat.

2. Quod si in magistratu fuisses eodem anno quo pater meus, si easdem quas ille rei publicae tempestates expertus esses, si non eandem quam ille animi moderationem, at tamen eandem (*or* eandem certe) prudentiam adhibiturus eras.

3. Quae ego si eo consilio dixissem ut et prodessem illi et placerem, tamen maledicta eius ac contumeliae perferendae mihi erant.

4. Quae pater tuus si idcirco dixisset ut tibi displiceret, tamen meminisse te oportuit patrem eum esse, et iracundiam eius aequo animo tacitum perferre.

5. Haec mihi, si eodem quo tu loco natus essem, facienda fuere (*or* haec mihi ratio ... ineunda fuit); sed deorum beneficio factum est (*or* peropportune mihi accidit) ut tantum oneris (*or* opus) numquam mihi suscipiendum fuerit.

6. Si qualis pater fuerat talis fuisset filius, animum eius precando orandoque flectere potui; nunc vero tam inhumanus est tamque crudelis, ut omnes eum si homines exorare conati essent, nemo impetraturus fuerit.

7. Quod si me prius videre quam urbe excessero voles, ad patrem tuum velim scribas, ne me prius ad exercitum vocet quam tu Romam veneris.

8. Si tibi persuasum esset ut peccata ei condonares, neve tot eius delictorum poenas sumeres, num quisquam id tibi vitio verteret vel clementiam tibi tuam ac lenitatem obiceret? Satiус fortasse fuit non exorari; sed aliud est errare, peccare aliud.

EXERCISE 58B

1. Quod si post diem septimum non redieris, tuae ipsius causae magnopere nocebis.
2. Neque ego haec scripsissem, nisi mihi persuasum esset patrem tuum eadem quae ego de hac re sentire.
3. Vir fuit summo ingenio, optimis moribus (*or* summa virtute), loco natus si humili at tamen honesto.
4. Haec quae peto si impetravero, maximam habebō gratiam; sin minus, aequo, quantum in me erit, feram animo.
5. Mane iste pollicitus est ac jure iurando se obstrinxit, numquam se, nisi victorem, ex acie rediturum; eundem ipse vesperi (in) hortis inambulantem vidi, vultu si minus hilari at tamen immoto ac tranquillo.
6. Quae sentit, quae vult, eloquatur omnia; dum in futurum taceat, quid in praesens dicat parvi refert.
7. Quae petis impetrabis, sed ita ut statim abeas neque umquam posthac redeas.
8. Consultone afueris an casu, tua refert et ad existimationem tuam haud parvi interest; nobis illud est iudicandum afuerisne an adfueris; quod si tum cum pugnabatur aberas, sive consulto id accidit seu forte ac casu, omnium sententiis condemnabere, idque merito; numquam enim castris excedere debuisti.
9. Hoc mihi utrum gratificaturus sis necne, nondum scio, sed sive gratificari mihi voles sive noles, propter tot tua officia gratiam et habebō semper, et, si potero, referam.
10. Quae rogatio utrum e re publica sit an contra rem publicam, dubitari potest; sed sive e re publica est sive contra rem publicam, illud audeo dicere, adeo eam esse civitati in hoc tempore, si minus necessariam, at tamen salutarem atque utilem, ut optimo cuique probata sit.

EXERCISE 59A

1. Num putabas, ceteri si aut ferro aut fame interissent omnes, te unum salvum fore?
2. Dixit se vereri, nisi vellet omnia facere quae rex imperaret, ne sibi ad patriam redire numquam liceret.
3. Facile se egestatem suam suorumque laturum dicit, si indigna hac suspicione liberatus sit.

4. Quantum esset et quam repentinum id discrimen monuit: vincere eos posse, si fortes se viros et maioribus dignos praestare vellent; sin autem dubitarent vel cessarent, finitimas nationes brevi omnes in armis fore.

5. Hoc sibi persuasum habebat, barbaros, qui montes iam diu infestos haberent, si semel oppressisset, fore ut sibi militibusque suis iter in Italiam pateret.

6. Hanc rem se umquam vobiscum communicaturum fuisse negavit, nisi patri suo domo proficiscens pollicitus esset, nihil se vos, homines amicissimos, celaturum esse.

7. Illud dixit se sibi persuasum habere, te, peritissimum ducem, nisi veterano exercitui praefecissent, futurum fuisse ut ante diem septimum (*or* intra dies septem) urbs expugnaretur.

8. Quod tam nefarium facinus numquam se tibi condonaturum fuisse dixit, nisi pater tuus, exactae aetatis homo, sibi ad pedes proiectus, ut tibi parceret orasset.

EXERCISE 59B

1. Te Romae esse vix puto; quod si ibi es, ad me quam primum scribas velim.

2. Hostis si ad urbem pervenerit, atrox caedes timenda erit.

3. Litteras Caesaris ad te misi, si legere velles.

4. Nullo modo fieri posse affirmavit ut vincerent Germani, si ante novam lunam proelium commisissent.

5. Si paulum adniti vultis, urbem capietis.

6. Si paulum adnisi eritis, urbem capietis.

7. Dixit urbem eos, si paulum adnisi essent, capturos esse.

8. Cum finitimae nationes famae eius omnes inviderent, sensit se suosque, si semel arma tradidissent, certissimae internecioni destinari.

9. Quod si quid secus acciderit, a te rationem reposcemus.

10. Vim ei atque omne supplicium denuntiavit si in curiam venisset.

11. Mirifica sane fuit oratio, quam ego neque imitari possim si velim, neque fortasse velim si possim.

12. Grave supplicium edixit dictator si quis iniussu suo pugnasset.

13. Metuebant ne, si infecta re discessissent, omnia, quorum causa sumpsissent arma, perderent.

14. Tum demum intellexerunt se, si illo auctore a populari parte desciscere et ad nobiles se adiungere voluissent, si non vitas suas, iura certe omnia ac libertatem amissuros fuisse.

15. Quae si feceris, fieri poterit ut damnum aliquod capias; si non feceris, dubitari non poterit quin inhoneste feceris; utrum malis, tuum est videre.

16. Militiam si quis subterfugerit, ignominia notabitur; si quis sibi timet, ab armis statim discedat et patria incolumis cedat.

EXERCISE 60

1. Quem etsi huius facti neque paenitet neque pudet, tamen sceleris sui poenas mihi persolvat.

2. Cuius culpa quamvis ignosci non posset, tamen tot eius in rem publicam meritorum ratio tibi habenda fuit.

3. Quem quamvis nocentem, quamvis sceleratum, nemo tamen absentem reum facere et incognita causa condemnare debet.

4. Qui quamquam et nocentissimus est et gravissimo supplicio dignissimus, tamen facere non possum quin hanc eius afflictam et abiectam fortunam cum pristina illa felicitate atque gloria conferam.

5. Tametsi miserum est innocentem in suspicionem atque crimen venire, tamen melius est absolvi innocentem quam nocentem non accusari.

6. Qui quamvis fuisset sceleratus, quamvis omni condemnatione dignissimus, melius tamen fuit nocentes decem absolvi, quam unum innocentem condemnari.

7. Cui quamquam principatus atque imperium omnium civium sententiis delatum erat ac mandatum, diu tamen rem publicam attingere noluit, et unus meis temporibus ad summos honores invitatus et fere coactus pervenit.

8. Quo metu liberatus, brevi tamen in atrocioris flagitii suspicionem veni, et nisi tu mihi subvenisses, inimicorum odio et insidiis fortasse oppressus essem.

9. Te vero, tametsi tot mala perpressus es, fore aliquando non solum felicem, sed etiam - id quod rarius hominibus contingit - beatum credo.

EXERCISE 61

1. Idcirco propinquum tuum, hominem optimum ac mei amantissimum, iuvenis non multum amabam, quod inconstantiam eius ac levitatem ferre non poteram.
2. Itaque pessimo cuique odio sum, quia communem rei publicae causam ultimus omnium sustinui, et quia victori assentari semper nolui.
3. Gratiae mihi a senatu populoque actae sunt quod solus de re publica non desperassem.
4. Vix fieri potuit quin in civium odia incurreres, non quo id commisisses ut patriam proderes, sed quod pacis, necessariae illius quidem sed molestae et ingratae, auctor esse audebas.
5. Patrem tuum, virum fortissimum, omnes in honore habebant, quod delatum sibi ab omnibus regnum liberatae civitatis veriori ac magis solidae gloriae posthabuit.
6. Etsi omnes mihi irascuntur quod eis qui patrem meum occiderint ignoverim, illud tamen numquam me pudebit, quod victis victor peperci.
7. Quod mihi etiam nunc succenses, quod abhinc sex annos absenti tibi nocuerim et emolumentis meis tua commoda posthabuerim, nullam aliam ob causam id crimen diluere (*or* a me remove) volo, quam quod amicitiam tuam expetendam habeo.
8. Et iam, quamvis ab omni eius modi turpitudine alienissimus esset, summa apud omnes invidia flagrabat, quod et hosti pecunias maximas suppeditasset et magistratum, quem ei populus mandavisset, quaestui turpissimo habuisset.

EXERCISE 62

1. Milites vero, cum iam ad summum montem pervenissent et maximam infra planitiem, fertilissimum agrum, urbes opulentissimas oculis subiecta viderent, circa imperatorem congregari, et quasi omnia iam quae obstarent superavissent, debellatam Italiam ei gratulari.
2. Longe aliter ille atque vel ego speravi vel tu exspectasti se gessit. Nam contra quam persaepe pollicitus erat et quasi veterem necessitudinem, quae inter ipsius patrem meumque iamdiu erat, nihili faceret, adeo non mihi in adversis rebus subvenit, ut et amicitiam meam ad hunc usque diem repudiaverit, et semel atque iterum fidem implorantis nullam rationem habuerit.
3. Cum pugnandi tempus venerit, pro eo ac debebit, unus quisque vestrum rem gerat, et perinde ac quisque meritus erit, ita cuique eveniat.
4. Omnia (*or* quidvis) potius perferamus quam in hac re aliter ac polliciti sumus faciamus.
5. Condicionibus quamvis iniquissimis standum est, potius quam fidem fallamus et ignominiae notam rei publicae inuramus.

6. Tum, ut erat natura iracundus et sui impotens (*or* qua erat iracundia et animi impotentia, *or* homo iracundus et sui impotentissimus), ut legati ad se adducerentur imperavit; et tamquam aspectus ipse faces ira ardenti subiecisset, vociferatus (*or* cum conclamasset) regem eorum contra quam et pollicitus esset et iurasset fecisse, in vincula trahi iussit. Postero die mitiorem se quam pro hesterni sermonis atrocitate praebuit, et rogata venia quod ius hospitii violasset, ad epulas in posterum diem, quasi nihil novi fecisset aut inusitati, invitavit. Audentius illi, ut in tali tempore, quam cautius responderunt.

7. Tum subditis equo calcaribus, ut erat semper pugnandi cupidus, in medium se certamen immisit, quasi boni imperatoris esset ferocius quam consultius rem gerere.

8. Quanto diutius trahetur bellum, tanto deteriores nobis et iniquiores pacis condiciones imponentur; nolite igitur mirari cur optimus quisque civis pacem vehementissime suadeat.

9. Quo occultius est periculum, eo difficilius vitabitur, et inimicorum ut quisque est ad malevolentiam dissimulandam promptissimus, ita formidulosissimus erit.

10. Et mihi quidem videbatur paulo remissius, ut in tanta re, dicere, quasi puderet eum vehementius commotiusque quam vel pro pristino suo statu vel pro recenti casu coram victore loqui.

EXERCISE 63

1. Caesar cum inclinari iam rem et tempore utendum esse intellexeret, praemisso omni equitatu qui hostem a tergo aggredere, ipse cum reliquis militibus, qui prae vulneribus, aestu, lassitudine arma ferre vix poterant, in adversos invadere contendit.

2. Is erat qui omni honore dignus esset; nemo enim, quem ego noverim, hac nostra aetate civitati praefuit, cuius merita tanta fuerint quanta illius aut qui tam modico laborum fructu fuerit contentus. Quotus quisque enim est qui illius viri similis aut fuerit aut futurus sit.

3. Hostium vero duces facile intellegebant maiora se in recenti defectione ac seditione deliquisse quam quibus ignosci posset; idem in tanta hac calamitate et ferociore erant quam qui misericordiam orarent et potentiores quam qui impetrarent.

4. Non is ille est, quantum hominem novi, qui suum in disputando iudicium sequi dubitet vel aliorum auctoritati obtemperare malit.

5. Quis usquam tam ferreus est quem non pudeat, ut inimicissimis placeret, amicos destituisse, et ut apud veteres hostes gratiam iniret (*or* colligeret), patriam prodidisse.

6. Cum eo hoste nobis bellum est gerendum, qui neque foederis ullius neque indutiarum neque promissi neque pacti rationem habeat (*or* habet); quem nisi in acie vicerimus, nihil erit quod eum

vel litoribus nostris arcere possit vel a moenibus atque domibus propulsare.

EXERCISE 64

1. Tum nuntius, qui videret se nullo modo efficere posse ut leniter agendo Hispanis persuaderet ne ultra procederent, id egit ut denunciando ac deterrendo idem efficeret. Copias enim dixit, quae ultra montes congregatae laterent, plures esse quam quae numerari possent; et qui iam convenissent et e propinquo apparerent, veteranos esse milites, eosque fortiores et exercitatiores quam qui unius proelii primo impetu, id quod sperare viderentur Hispani, fundi fugarique possent.

2. Quis vestrum est, qui quidem hoc conventu, hoc populo, dignus sit, qui virorum illustrium eorumque antiquorum, etiam quos ipse numquam viderit, non tueatur magnique faciat memoriam?

3. Sunt quae magis timeam; te enim absente, frater tuus, qui apud istam factionem plus quam alius quisquam valeat (*or* tantum quantum nemo alius), magis formidandus erit; is dum vivet, num umquam improbis civibus vexillum quo concurrant defuturum putas?

4. Tum dimisso concilio, Indorum principes ad se adduci iussit; miseri, qui quid facturus esset nihil suspicarentur, accurrerunt laeti; nec quisquam eorum erat qui vel libertati suae vel saluti timeret, nec qui quantum sibi impenderet periculum, aut qualem hospitem conventurus esset sentiret. Et ipse, quem nullius puderet perfidiae, nullius paeniteret flagitii, fiducia benevolentiaque eorum quos proditurus esset aliquantum commoveri visus est.

EXERCISE 65A

1. Ecquem haec tolerare posse? Num se tanto illo incepto desistere debere? Satiis fuisse in acie cum dignitate periisse, quam eius modi servitutem pati.

2. Ne igitur cunctarentur; paucos milites satis fore; nullos sibi usquam alios esse socios, spem nullam aliam. Quo se posse se vertere, si illi se deserturi essent? Quod si illi se salvos vellent, pellendas esse omnes disserendi argutias; properato non consulto opus esse.

3. Quid facerent? quid vellent? Num expectarent dum adessent hostes, dum clamores illorum audirent, viderent signa? Etiam tunc resisti posse, modo ne cunctarentur neve dubitarent.

4. Posse fieri ut ipse idem quod illi erravisset. Quod si ita esset, se precari ut, quae praeterita essent, obliviscerentur, et cum rege suo coniuncti rei publicae consulerent; ecquid usquam esse quod pluris facere deberent?

5. Quid in tali tempore faceret? num obviam hosti ire iuberent? Libentissime se id facturum, si salva re publica fieri posset; sed quid stultius, quid magis perniciosum (esse posset), quam tirone

exercitu cum veterano milite, viginti annorum proeliis exercitato, manus conserere.

6. Quot essent? unde venissent? quid vellent, quid sperarent? quando fore exspectarent ut libertate frui, domum redire, liceret? Posse fieri ut iam tum adesset tempus, modo occasione ne deessent neve certamen differendo suae ipsorum causae nocerent. Quod si prius arma nollent sumere quam ipse illis opem ferre posset, et communem causam pessum daturus et libertatem eam, quam viri fortes armis vindicare solerent, frustra desideraturos.

EXERCISE 65B

Frustra igitur illos Hispanorum fidem implorare; nec quidquam interesse utrum cum eis qui defecissent (*or* defecerint) societatem inire vellent an bellum denuntiare. Se neque amicitia illorum confisurum esse neque inimicitiam reformidaturum. Nam consiliis eorum atque insidiis quid contemptius esse posse, qui quinque illis annis ter socios destituissent (*or* destituerint), bis ad hostes velut transfugae se adiunxissent (*or* adiunxerint), et tum demum legatos ad se pacem, qua indignissimi essent, petitum misissent, cum compertum haberent se, nisi adiuvantibus Hispanis illo periculo defuncti essent, certissimo exitio destinatos esse. Ecquem eius modi sociis fidem habiturum fuisse? eius modi amicis ecquem in futurum gratiam habiturum? Quod si vellent illius periculi remedium ac perfugium reperire, domum redirent, ab armis discederent, urbium arciumque portas patefacerent, regi, cui bellum nefarium tamdiu indictum haberent, totos se traderent ac permetterent. Posse fieri ut ipse precibus illorum flecteretur; legationum orationumque rationem habiturum nullam.

EXERCISE 66A

1. Anno aetatis nonagensimo altero (*or* Annos nonaginta duos natus) consulentibus respondere potuit.
2. Hoc primum quaero, unde veneris, tum quo eas, deinde quam ob rem arma habeas, postremum cur sis apud me.
3. Convenere ad fluminis ripam imperatores cum singulis interpretibus et militibus denis.
4. Dies unus, alter, tertius intercesserant, nec tamen quidquam de pacis condicionibus convenerat.
5. In secundis rebus patrem tuum unum ex fortunatis hominibus putabam esse; in his temporibus unum eum ex summis viris et esse et semper fuisse arbitror.
6. Mediolani in urbe opulentissima et frequentissima unum vel alterum diem commoratus est; e centum milibus civium ne unus quidem ei servatae urbis et propulsati a moenibus hostis gratias egit, et haud scio an nemo unus habuerit gratiam quam deberet.

7. Infelicissime pugnatum est; nostri ad duo milia quingenti occisi sunt; dimidio plures captos esse dicunt, e quattuor ducibus unum vel alterum desiderari.
8. Virum optimum amisimus, si non sui generis unum praestantissimum, at tamen ex eis unum qui vix singuli singulis aetatibus nascuntur.
9. Binas a te hodie accepi litteras, heri unas; ceteras desidero, quamquam unum alterumve diem eas expectavi neque semel sed bis sciscitatum misi.
10. Undevicensimus hic est dies ab incepta obsidione; praesidii praefectus singulis familiis binos imperat obsides, ne qua oppidanorum, qui plerique armati et quam exercitus eius duplo sunt plures, fiat seditio.

EXERCISE 66B

Annos natus vix undeviginti, iustis proeliis saepissime interfuerat, semel ac saepius hostem comminus interfecerat; et tum cum exercitu, dimidio maiore quam quantum ducebat ipse, congressurus erat. In tanto tamen discrimine non dubitavit pedites amplius mille sescentos mittere ad propulsandam a sociis Indorum incursionem, quamquam exercitus sui duae partes e tirone milite, tum primum pugnam commissuro, constabat. Sed sescentiens mori maluit quam hostibus barbaris tergum vertere, quos, si semel vicissent, omnibus iniuriis patriam suam affecturos esse certo sciebat.

EXERCISE 67

1. Diem de die ex a. d. V. Nonas Martias ad a. d. IV. Idus Apriles te exspectamus. Metuimus ego et pater tuus ne quid secus acciderit.
2. Pater tuus Rhodo a nobis discessit pridie Idus Quintiles, et nausea videbatur laborare et suorum desiderio; nullas adhuc ab eo litteras accepimus, sed speramus domum eum ad pridie Idus Sextiles incolumem venturum esse. Postridie quam a nobis discessit, tribus ei ante diebus proficiscendum fuisse audivimus, si ad tempus domi esse vellet.
3. Abhinc sex menses pollicitus es te ex a. d. III. Nonas Apriles ad a. d. XI. Kal. Maias domi meae (*or* apud me) fore. Spero te, quantum in te erit, fidem praestaturum esse; decimum hunc diem exspectaris.
4. Cum deberet, pridie Kal. Septembres Romam ad patrem proficiscendo, fidem praestare, Neapoli in pulcherrima urbe plus viginti dies cunctari maluit; vix tandem a. d. VII. Kal. Octobres domum pervenit, cuius rei usque ad extremum vitae diem eum paenituisse credo.

[End of file]

